

Industrijska politika i suvremeni izazovi EU

Vuković, Stanislav Toni

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:422470>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Sveučilišni diplomski studij, Poduzetnički menadžment i poduzetništvo

Stanislav Toni Vuković

Industrijska politika i suvremeni izazovi EU

Diplomski rad

Osijek, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Sveučilišni diplomski studij, Poduzetnički menadžment i poduzetništvo

Stanislav Toni Vuković

Industrijska politika i suvremeni izazovi EU

Diplomski rad

Kolegij: Industrijska ekonomika i politika

JMBAG: 0079051728

e-mail: tonivukovic1204@gmail.com

Mentor: izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

Osijek, 2021.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics in Osijek
Graduate study, *Entrepreneurial management and entrepreneurship*

Stanislav Toni Vuković
Industrial policy and the contemporary challenges of the EU

Graduate paper

Osijek, 2021.

Industrijska politika i suvremeni izazovi EU

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad analizira osnovni pojam, ulogu i značenje industrije za gospodarstvo – općenito, a potom analizira industriju EU i važnost industrije za zemlje članice. Pokušat će se pozicionirati industrijska politika unutar opće ekonomske politike. Industrija će se istražiti na način da se prikažu trendovi ključnih indikatora industrijske razvijenosti i to: struktura industrije, bruto dodana vrijednost po djelatnostima s posebnim naglaskom na industriju, izvozna performansa industrije, struktura bruto investicija u industriju, analiza stupnja industrijalizacije zemalja, analiza pojedinih indikatora ekonomskih i političkih sloboda koji su značajni za industriju, kao i efekt industrije na ostale djelatnosti. Nadalje, pokušat će se objasniti pojam zatajenja tržišta, problematika niskog povrata na ekonomske aktivnosti i visoke cijene financiranja kao faktora koji determiniraju industrijski rast. Definirat će se produktivnost i objasniti mjere produktivnosti na mikro i makro razini te će se objasniti mjere produktivnosti rada. Uz to se promatraju ekonomski i politički čimbenici koji su značajni za razvoj industrije. Unatoč velikoj razini digitalizacije i internetskog poslovanja, industrija ostaje i mora ostati vitalna komponenta europskog gospodarstva. Republika Hrvatska ima pozitivan trend u implementiranju europskih propisa, kao i u povećanju ekonomskih i političkih sloboda. Prilikom pisanja rada, rabljene su metode pripreme i obrade podataka, sustavno prikupljanje te druge metode standardne u istraživačkom procesu. Rad se referira na relevantne znanstvene članke i ostale znanstvene radove.

Ključne riječi: *industrijska politika, inovacije, izvoz, proizvodnja, trgovina*

Industrial policy and the contemporary challenges of the EU

ABSTRACT

This graduate paper analyzes the basic concept, role and meaning of industry for the economy - in general, and also analyzes the EU industry and the importance of industry for individual member states. An attempt will be made to position industrial policy within general economic policy. Industry will be researched by showing the trends of key indicators of industrial development, namely: industry structure, gross value added by activities with special emphasis on industry, export performance of industry, structure of gross investment in industry, analysis of the degree of industrialization of countries, analysis of individual indicators of economic and political freedoms relevant to industry, as well as the effect of industry on other activities. Furthermore, an attempt will be made to explain the notion of market failure, the issue of low returns on economic activities and high financing costs as factors determining industrial growth. Productivity will be defined and productivity measures at the micro and macro levels will be explained, and labor productivity measures will be explained. In addition, economic and political factors that are important for the development of the industry are observed. Despite the high level of digitalization and online business, industry remains and must remain a vital component of the European economy. The Republic of Croatia has a positive trend in the implementation of European regulations, as well as in increasing economic and political freedoms. When writing the paper, methods of data preparation and processing, systematic collection and other methods standard in the research process were used. The paper refers to relevant scientific articles and other scientific papers.

Key words: *industrial policy, innovation, export, production, trade*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	1
2.1. Predmet i ciljevi istraživanja	1
2.2. Metode istraživanja.....	2
3. POJAM, ULOGA I ZNAČENJE INDUSTRIJE ZA GOSPODARSTVO	3
3.1. Položaj industrijske politike unutar opće ekonomske politike	3
3.2. Pojam „zatajenje tržišta“ i ostali čimbenici koji priječe industrijalizaciju	4
4. INDUSTRIJSKA POLITIKA EU	6
4.1. Analiza industrijske politike EU.....	7
4.2. Analiza bruto dodane vrijednosti po djelatnostima s posebnim naglaskom na industriju	11
4.3. Struktura bruto investicija u industriju	15
4.4. Produktivnost rada i njezin značaj za industriju	19
4.5. Izvozna performansa industrije	22
5. SUVREMENI IZAZOVI INDUSTRIJE EU I GEOEKONOMSKI UTJECAJI.....	29
5.1. Analiza stupnja industrijalizacije zemalja članica EU	29
5.2. Analiza odabranih indikatora ekonomskih i političkih sloboda značajnih za industriju.....	33
5.3. Pretpostavke reindustrijalizacije zemalja članica EU	41
6. ZAKLJUČAK	43
LITERATURA.....	45
POPIS SLIKA	50
POPIS TABLICA.....	51
POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA.....	51

1. UVOD

Industrija je okosnica europskog gospodarstva. Nakon pada totalitarnih režima u svim područjima Europe, prevladavao je neoliberalni ekonomski svjetonazor koji podrazumijeva ograničenu ulogu vlade koja se ne bi trebala upletati u gospodarske aktivnosti. Usprkos tomu, zadnjih godina europska javnost počela je preispitivati dosadašnji odnos države i privatnih poduzeća potaknuta naglim rastom konkurenata na internacionalnim tržištima. Potresena posljednjom financijskom i ekonomskom krizom (2008. – 2016.), Europska unija je primorana, kao jedinstveno gospodarstvo, zadržati, a ako je moguće i povećati postojeći industrijski udio te stvoriti okolinu koja je povoljna za reindustrijalizaciju.

Nakon izlaska iz ekonomske krize (2008. – 2016.) došlo je do povećanog interesa za sveobuhvatnu industrijsku politiku na razini cijele Europske unije. Zabrinutost zakonodavaca EU zbog moguće brze deindustrijalizacije, smanjene produktivnosti, klimatskih promjena te vanjskih konkurenata rezultira promjenom stavova o liberalnoj tržišnoj ekonomiji u smjeru rastućih gospodarstava kod kojih vlada planska proizvodnja.

Neizbježna promjena današnje industrije je digitalizacija, ali, kako će biti prikazano u ovom radu, zemlje Europske unije moraju zadržati tradicionalne industrijske sektore, umjesto da isključivo pribjegavaju novim tehnologijama.

2. METODOLOGIJA RADA

Metodologija rada obuhvaća predmet istraživanja, metode, izvore i ciljeve.

2.1. Predmet i ciljevi istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je industrijska politika i suvremeni izazovi u Europskoj uniji. Posebno se razmatraju dosadašnji odnos europskih zakonodavaca prema industrijskoj politici EU, analizirajući industrijske performanse pojedinih zemalja članica. Cilj ovog rada je usustaviti probleme s kojima se trenutno suočava Europska unija te korake koji moraju biti poduzeti kako bi se provela reindustrijalizacija. Dodatan cilj rada je prikazati važnost industrije za Europu i njezino kotiranje na svjetskom tržištu

te predstaviti pojam „zatajenja tržišta“ kojim se često opravdavaju vladine intervencije u industriju.

2.2. Metode istraživanja

Metode koje su upotrijebljene prilikom istraživanja su: prikupljanje podataka, njihova priprema te obrada. Uz to, rabe se deduktivna i induktivna metoda, metoda deskripcije, metoda kompiliranja. U istraživačkom procesu koriste se i metode analize i sinteze.

Metodu analize Zelenika (2000.) definira kao „...postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina na njihove jednostavnije sastavne dijelove i elemente izučavanja svakog dijela za sebe i u odnosu na druge dijelove“ (Zelenika, 2000.:327). Zelenika (2000.) definira metodu sinteze na sljedeći način: „...postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem spajanja jednostavnih misaonih tvorevina u složene i složenijih u još složenije, povezujući izdvojene elemente, pojave i procese u jedinstvenu cjelinu u kojoj su njezini dijelovi međusobno povezani“ (Zelenika, 2000.:329). Komparativna metoda uporabljena je kako bi se analizirali prikupljeni podaci i njihov međuodnos (Zelenika, 1998.).

Kako bi se pokušao istražiti utjecaj industrije na gospodarstvo primijenjena je metoda kompiliranja – sagledani su brojni izvori. Metode analize i sinteze dominiraju u poglavljima gdje se analizira stupanj industrijalizacije zemalja članica EU te odabranih indikatora ekonomskih i političkih sloboda značajnih za industriju. Prilikom opisivanja značaja i uloge industrije za gospodarstvo rabi se metoda deskripcije. Komparativna metoda u najvećoj je mjeri uporabljena prilikom usporedbe rezultata industrijskih pokazatelja pojedinog gospodarstva EU.

Budući da je značaj industrijske politike i izazova s kojima se Europska unija susreće sve veći u suvremeno doba te odraza industrije na svakodnevni život, postoji velik broj istraživanja koja se nekim svojim dijelom dotiču predstavljene tematike. S obzirom na to da je riječ o području o kojem se u moderno vrijeme vodi rasprava koja uključuje mnogo dionika, napisan je velik broj znanstvenih radova i članaka, često sa oprečnim stajalištima.

3. POJAM, ULOGA I ZNAČENJE INDUSTRIJE ZA GOSPODARSTVO

U ovom poglavlju objasnit će se pojam, uloga i značenje industrije za gospodarstvo Europske unije. Prvenstveno se važnost industrije očituje kroz doprinos domaćim gospodarstvima zemalja članica Europske unije, ali i kroz vanjskotrgovinsku razmjenu sa svim najvećim svjetskim gospodarstvima. „Gospodarska važnost tih aktivnosti mnogo je veća nego što to pokazuje udio proizvodnje u BDP-u. Industrija je zaslužna za preko 80 % europskog izvoza i 80 % privatnih istraživanja i inovacija“ (Europska komisija, 2014.:1, prema Rueda-Cantuche, i sur., 2012.). Osim aktivnosti koje se striktno statistički vežu za industriju, sama industrija zaslužna je za još širi spektar ekonomskog outputa.

3.1. Položaj industrijske politike unutar opće ekonomske politike

Gotovo bi se svi ekonomisti usuglasili kako je značaj industrije za razvoj gospodarstva, pogotovo onih razvijenih gospodarstava, neupitan. Kako Pellegrin i suradnici (2015.) ističu, značaj koji industrija ima za europsko gospodarstvo i konkurentnost ilustrira činjenica da je prerađivački sektor zaslužan za 49% transakcija intermedijarnog outputa u europskoj ekonomiji, 15% ukupne dodane vrijednosti te 14% zaposlenih u Uniji (Pellegrin i sur., 2015.). Sam broj zaposlenih u prerađivačkom sektoru, prema podacima iz 2018. godine, iznosi 29,9 milijuna ljudi koji su generirali 1,944 milijarde dodane vrijednosti (Eurostat, 2021). Razina produktivnosti prerađivačkog sektora viša je od produktivnosti uslužnog sektora koji je ograničen manjim potencijalom za inovaciju i tehnološku promjenu (Bauer i sur., 2020.). Uz to, prerađivačka industrija zaslužna je za 65,3% istraživanja i razvoja, 49,3% investicija u inovativne tehnologije, 75,6% izvoza trgovačke robe te 57% ukupnog izvoza (Pellegrin i sur., 2015.).

Iako je industrija za EU od iznimne važnosti, posljednjih godina gubi na snazi u odnosu na svoje konkurente. Unatoč stalnim naporima europskih političara, i dalje se nastavlja trend preseljenja proizvodnje u države s nižom cijenom rada. Ovakvi trendovi predstavljaju ne samo gubitak radnih mjesta za građane EU, već i povećanje ekonomske ovisnosti o ne-europskim zemljama (među kojima su Kina i Indija najveće), što znači da bi bilo kakve političke turbulencije mogle ozbiljno narušiti europsko gospodarstvo u cjelini. Posljednja globalna financijska i ekonomska kriza je također ostavila velik trag

na europsku industriju. „Ipak, nasljeđe je krize teško: od 2008. izgubljeno je 3,5 milijuna radnih mjesta u proizvodnji, udio proizvodnje u BDP-u pao je s 15,4% na 15,1% prošle godine, a produktivnost EU-a i dalje se pogoršava u usporedbi s konkurentima“ (Europska komisija, 2014.:2). Iako su se zemlje Unije više-manje uspješno oporavile od krize te nastavljaju rasti, proporcionalno veći rast ostvarile su afričke i azijske zemlje u razvoju, koje je kriza oštetila u puno manjoj mjeri.

3.2. Pojam „zatajenje tržišta“ i ostali čimbenici koji priječe industrijalizaciju

Pojam "zatajenje tržišta" ili "tržišni neuspjeh" možemo definirati kao bilo koji ishod tržišnih aktivnosti koji za posljedicu ima društveno nepoželjne rezultate ili neadekvatnu alokaciju resursa (Boyle, 2020.). Neki od oblika tržišnih neuspjeha uključuju (Pettinger, 2017.):

- proizvodnju nekvalitetnih proizvoda – u teoriji poduzetnici uvijek nastoje smanjiti trošak proizvodnje te stoga može doći do smanjene kvalitete robe,
- manjkavost informacija – poduzetnici nikad ne raspolažu sa potpunim, savršenim informacijama što može prouzrokovati značajan trošak u vidu loše uložениh resursa tvrtke (koji se pripisuje "kalkuliranom riziku" poduzetnika),
- diskriminaciju – diskriminaciju na temelju spola, religije, rase i slično.

U kontekstu, industrije puno više utjecaja imaju tržišni neuspjesi kao što su monopoli, monopson, nezaposlenost, niski ekonomski motivi (male plaće) te negativne eksternalije (većinom se odnose na zagađenje). Iako se podrazumijeva da tržišni mehanizmi nisu savršeni, postavlja se pitanje što se (i u kojoj mjeri) treba prepustiti tržištu, a što treba biti u nadležnosti vlade. Unatoč skepticizmu koji se vezuje za industrijsku politiku, gotovo nitko ne dovodi u pitanje spada li ona u vladinu domenu (Rodrik, 2008.). Uplitanje vlada u praktički sve aspekte gospodarstva postala je općeprihvaćena činjenica. Mnoga istraživanja provedena su na temu učinkovitosti i same mogućnosti provedbe industrijskih politika, no, i dalje ne postoji konsenzus istraživača u ovom području. Sistematski empirijski dokazi o tržišnim neuspjesima su najblaže rečeno nedosljedni, što je dodatan razlog zašto se nastavljaju žustre akademske debate na temu njihovog utjecaja (Alajbeg i sur., 2012.).

U svakom od spornih područja birokrati imaju širok spektar implementiranih politika bez razumijevanja srži problema. Ministarstva alociraju financijska sredstva bez načina procjene utjecaja svojih odluka. Umjesto ekonomske logike, birokratska rutina je ono što određuje ponašanje političara u ovakvim situacijama. Također, utjecajne grupe i lobiji često imaju velik utjecaj u donošenju ovih politika (Rodrik, 2008.). Ovdje također valja spomenuti problem korupcije vladinih dužnosnika koja može sabotirati potencijalno kvalitetne reforme, mjere i zakone. Uz to, postoji i ograničenost trajanja mandata političara koji bi spomenute mjere trebali provesti, kao i njihovih političkih protivnika koji često, nakon stupanja na vlast, nastoje poništiti dotadašnji možebitni napredak na području industrije. Oni koji se zalažu za veći vladin utjecaj u gospodarstvu propagiraju ideju kako su neuspjesi nereguliranog tržišta daleko gori od onih koje vlada prouzrokuje svojim manjkavim politikama. Među najvažnijim od ovih neuspjeha su oni koji utječu na makroekonomiju. Tvrtke, prepuštene same sebi, mogu posuđivati prevelike količine novca, što je pogotovo problem kada se radi o dugu u stranim valutama. Isto tako banke mogu na sebe preuzimati preveliki rizik (Hawkins i Turner, 2000.).

Kao jedan od najvećih tržišnih neuspjeha Stiglitz ističe dugotrajne učinke histereze, odnosno gubitak informacijskog i organizacijskog kapitala koji nastaje kada firme bankrotiraju – mladi ljudi, koji bi inače stjecali korisna znanja i vještine na poslu trpe dugotrajnu nezaposlenost te postupno gube svoje vještine zbog neaktivnosti (Stiglitz, 2017., prema Greenwald i Stiglitz, 1986.). U Republici Hrvatskoj postoji dodatna dimenzija ovog problema – mladi, zbog boljih poslovnih prilika, iseljavaju u ekonomski "jače" zemlje Europske unije. Stoga industrijska politika treba biti dizajnirana na način da se smanji jačinu, strukturu i posljedice potencijalno negativnog djelovanja korporacija i banaka u pokušaju da se smanji raspon ekonomskih fluktuacija i učestalost ekonomskih kriza (Stiglitz, 2017.). Ovakvo djelovanje potencijalno bi moglo usporiti ekonomski rast, ali bi uklonilo oscilacije (i gubitke) u bruto društvenom proizvodu koje su, prema zagovornicima Keynesijanske ekonomike, ne samo prevelike, nego i nepotrebne.

Jedno područje u kojem bi Europa trebala djelovati je stvaranje novog mentaliteta u europskom privatnom sektoru, ili stvoriti uvjete kako bi se takav mentalitet razvio. U prošlosti su europske tvrtke izbjegavale rizik, dijelom zbog kulture u kojoj se neuspjeh osuđuje (Pellegrin i sur., 2015.). Pellegrin i suradnici (2015.) ističu kako mediji ovdje

imaju značajnu ulogu. Kratkotrajno je ipak nemoguće, ili pak malo vjerojatno da bi vlade u demokratskim državama (što uključuje cjelokupnu EU) mogle utjecati na mentalitet i razmišljanje svojih naroda koji se ipak razvija kroz malo duži vremenski period. Oni s neoliberalnim stavovima smatraju kako implementacija industrijske politike gotovo nikada ne može biti opravdana jer su "državni neuspjesi" često veći rizik od "tržišnih neuspjeha". Uz to, uvođenjem industrijske politike lako može doći do remećenja efikasne alokacije resursa za koju je zaslužno slobodno tržište. Moderniji ekonomisti ipak uviđaju potrebu za intervencijom zbog propuštenog rasta koji bi, u slučaju dobro implementirane industrijske politike, mogao biti održiviji i ekološki prihvatljiviji (Dietsche, 2017.).

Pellegrin i suradnici (2015.) između ostalog zaključuju kako industrijsku politiku treba kreirati na temelju metrike rizika i povrata koje javni ili privatni sektor može podnijeti te dodaje kako je krivo o industrijskoj politici razmišljati u vidu tržišnih neuspjeha; uz to naglašava da industrijsku politiku ne treba shvaćati kao zamjenu za strategiju rasta BDP-a, već kao alat pomoću kojeg se gospodarstvo orijentira prema poželjnim socio-ekološkim ciljevima.

4. INDUSTRIJSKA POLITIKA EU

Postoji obnovljeni interes za industrijsku politiku, osobito na razini EU, ali ne postoji uvijek jasna predodžba o tome kojoj bi svrsi industrijska politika Europske unije trebala služiti (Gyorffi, 2017.).

Izvještaj Europske Komisije o implementaciji industrijske politike EU potvrđuje da države članice kontinuirano implementiraju reforme u području poslovne okoline i poduzetništva. Više od trećine tih reformi su u vezi administrativne regulative (uključujući mjere za racionalizaciju i smanjenje troškova, povećanje kvalitete i promoviranje *e*-vlade) koje su se zadnjih godina povećale (godišnje za oko 44% u periodu 2009. – 2011.) (Pellegrin i sur., 2015.). Uz to je zabilježen porast mjera u vezi financija (ovdje je prosječni godišnji rast iznosio oko 25% u periodu 2009. – 2011.) te porast mjera vezanih uz podržavanje poduzeća (Pellegrin i sur., 2015.).

Neuspjesi industrijskih politika su naglašeni iz drugačijih perspektiva zadnjih godina. Do neuspjeha dolazi zbog činjenice da su se u prošlosti industrijskom politikom birali pobjednici (Aghion i sur., 2011.). Takve stare industrijske politike bazirale su se na vertikalnim "top-down" intervencijama. Ovakva vrsta intervencije je često kritizirana – njezini protivnici smatraju kako vlade nisu dobre u biranju pobjednika, često zbog manjka znanja u ovom području i loših procjena tvoraca ovakvih politika (Lütkenhorst, 2019.).

Europska unija je stavila veliki udio svoje politike te regulatornih i financijskih sredstava na raspolaganje državama članicama, regijama i industriji kako bi potpomogla investicije i inovacije te povećala konkurentnost. Što se tiče Europske unije kao cjeline, Europska unija se u svom programu Horizon 2020 oslanja na tri stupa – izvrsnost u znanosti, društvene promjene i industrijsko vodstvo, zbog čega kontinuirano ulaže u razvoj i inovacije (Cincera i sur., 2015.). U 2019. godini države članice uložile su 306 milijardi eura u istraživanje i razvoj (Eurostat, 2020.).

4.1. Analiza industrijske politike EU

U zadnjih nekoliko godina stav Europske unije o intervencijama u industrijsku politiku, značajno se promijenio s vertikalnog na horizontalni pristup. Drugim riječima, suvremene politike usmjerene su ka stvaranju povoljnog ekonomskog okruženja nasuprot direktnog interveniranja kroz razne poticaje i subvencije. Budući da je prerađivačka industrija neizbježno vezana za prirodne resurse, jedan od osnovnih ciljeva političara Europske unije je pobrinuti se da su poduzeća EU dovoljno opskrbljena sirovinama. Zbog vlastitog deficita prirodnih resursa prijeko potrebnih za industriju, Europska unija mora njegovati dobre trgovinske odnose s vanjskotrgovinskim partnerima koje ju opskrbljuju sirovinama. Zbog ovog deficita Komisija podupire inicijative kojima je cilj veća energetska učinkovitost i cirkularni pristup ekonomiju, uz postizanje ekološke održivosti.

„Industrija EU-a ovisi o opskrbi sirovinama s međunarodnih tržišta, posebno neobrađenih minerala i metala. Ona se suočava s izazovima u pogledu pristupa primarnim i sekundarnim sirovinama čitavom dužinom lanca vrijednosti (istraživanje, vađenje, obrada/rafiniranje, recikliranje i zamjena). Komisija je uključena u strategiju o

sirovinama („Inicijativa o sirovinama”) od 2008. Komisija isto tako podupire učinkovito korištenje sirovina i razvoj modela cirkularnog poslovanja i proizvodnje“ (Europska komisija, 2014.:14).

Kohezijska politika je jedna od najvažnijih inicijativa EU općenito te je od posebne važnosti za države takozvane "EU periferije" koje ju koriste za razvitak svoje industrije. Tematski ciljevi kohezijske politike za razdoblje 2014.-2020., prema Pellegrin i suradnicima (2015.), su:

- 1.) jačanje istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacije
- 2.) poboljšavanje pristupa, korištenja i kvalitete ICT-a
- 3.) poboljšavanje konkurentnosti malih i srednjih poduzeća, poljoprivrednog sektora i ribarstva
- 4.) podržavanje preokreta u smjeru ekonomije s niskim udjelom ugljika u svim sektorima
- 5.) promicanje prilagodbe klimatskim promjenama, prevencija rizika i menadžment
- 6.) očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa
- 7.) promicanje održivog transporta i uklanjanje "uskih grla" u ključnim mrežnim infrastrukturama
- 8.) promicanje održivih i kvalitetnih radnih mjesta i podržavanje radne mobilnosti
- 9.) promicanje socijalne uključenosti, borba protiv siromaštva i bilo koje vrste diskriminacije
- 10.) investiranje u obrazovanje, obuku i stručnu edukaciju za vještine te cjeloživotno obrazovanje
- 11.) poboljšavanje institucionalnih mogućnosti javnih vlasti i dionika te učinkovita javna administracija

„U dvama nedavnim izvješćima Komisije utvrđen je niz slabosti koje sprečavaju rast. Unutarnja potražnja i dalje je niska pa oslabljuje domaće temelje europskih poduzeća, a trgovina unutar EU-a i nakon krize ostaje potisnuta. Poslovno se okruženje u EU-u općenito govoreći poboljšalo, ali napredak je i dalje nejednak. Nefleksibilna administrativna i regulatorna okruženja, krutost nekih tržišta radne snage i slaba integracija na unutarnjem tržištu i dalje kočje potencijale za rast poduzeća, osobito malih i srednjih poduzeća. Razine ulaganja u inovacije i investicije i dalje su niske te kočje modernizaciju temelja naše industrije i oslabljuju buduću konkurentnost EU-a.

Europska poduzeća suočavaju se s višim cijenama energije nego naši vodeći konkurenti i imaju poteškoće u pristupu osnovnim inputima, kao što su sirovine, kvalificirana radna snaga i kapital pod povoljnim uvjetima“ (Europska komisija, 2014.:2).

Postoji velik broj inicijativa usvojenih od strane Europske Komisije s ciljem omogućavanja pristupa financijskim sredstvima, unaprjeđenja poduzetništva, otvaranja novih tržišta, poboljšanja vještina i inovacija. Jedna od tih inicijativa jest Zakon o malim poduzećima za Europu (engl. *Small business act for Europe*, SBA) – pokrenuta u lipnju 2008. godine. U srži ove inicijative je ideja da postizanje najboljih uvjeta za mala i srednja poduzeća ovisi većinom o stavu koje društvo ima prema poduzetnicima. Stoga je cilj SBA poboljšati ukupni pristup koji politika ima prema poduzetništvu, odnosno nepovratno usaditi "*Think small first*" princip u proces kreiranja politika od regulativa do javne službe te promicati rast malih i srednjih poduzeća pomažući im s ostalim problemima koji koče njihov razvoj. "*Think small first*" princip apelira na zakonodavce da uzmu u obzir potrebe malih poduzeća i posvećuje posebnu pozornost mikro-poduzećima i specifičnim izazovima s kojima se takva poduzeća susreću tijekom *start-up* perioda. Predlaže prava, zakonski obvezujuća pravila, kao što je pravilo koje propisuje tri dana i 100 eura za otvaranje poduzeća, 30 dana za dobivanje dozvole (i tome slično.) (Pellegrin i sur., 2015.).

10 principa SBA inicijative (Dilger, 2016.):

- 1.) Stvoriti okolinu u kojoj poduzetnici i obiteljska poduzeća mogu prosperirati i u kojoj je poduzetništvo nagrađeno
- 2.) Osigurati da iskreni poduzetnici koji bankrotiraju brzo dobiju drugu priliku
- 3.) Dizajnirati pravila u skladu s "*Think small first*" principom
- 4.) Osigurati da javna administracija bude osjetljiva na potrebe malih i srednjih poduzeća.
- 5.) Usvajati alate javne politike u skladu s potrebama malih i srednjih poduzeća: olakšati sudjelovanje malih i srednjih poduzeća u javnoj nabavi i bolje korištenje mogućnosti države potpore (engl. *State Aid*)
- 6.) Olakšati pristup financijama malim i srednjim poduzećima te razviti zakonsku i poslovnu okolinu koja podržava pravovremene isplate u komercijalnim transakcijama
- 7.) Pomoći malim i srednjim poduzećima da bolje iskoriste prilike koje nudi unutarnje tržište EU

- 8.) Promicati unaprjeđenje vještina u malim i srednjim poduzećima i sve vrste inovacija
- 9.) Omogućiti da mala i srednja poduzeća pretvore izazove svoje okoline u prilike
- 10.) Poticati i podržavati mala i srednja poduzeća da iskoriste rast tržišta

I dalje postoje ključni problemi i izazovi s kojima se susreću mala i srednja poduzeća, koji sputavaju njihov rast i konkurentnost. Među 10 principa SBA, mala i srednja poduzeća imaju najviše problema s pristupom financijama, javnom administracijom, vještinama i inovacijama te poduzetništvom kao vještinom. Pod "pristupom financijama" (na popisu iznad, točke 2., 6., 7.), glavne barijere su krediti i pozajmice te pretjerane birokratske procedure za pristup EU fondovima. Što se tiče "poduzetništva" (na popisu iznad, točke 1., 5., 9., 10.), manjak mjera financijske podrške predstavlja glavnu barijeru. U području "javne administracije" (na popisu iznad, točke 3. i 4.), glavni izazov je administrativni teret te specifično poteškoće u upravljanju svih administrativnih zahtjeva i upita od strane raznih tijela vlasti (ureda i agencija). Problemi vezani za princip "vještina i inovacija" (na popisu iznad, točka 8.), fokusirani su na manjak strateške potpore u pretvaranju inovativnih ideja u komercijalni proizvod/proces/uslugu (Pellegrin i sur., 2015.).

Kao što je prethodno rečeno, europske tvrtke se mogu cjenovno natjecati s državama u razvoju s niskokvalitetnim proizvodima već se moraju oslanjati na specijalizaciju kao jedan od najvažnijih "alata" za povećanje vrijednosti svojih proizvoda i usluga. Kako bi riješila ovaj problem, Komisija EU predložila je pristup takozvane "*smart* specijalizacije".

Pojam "*smart* specijalizacije" uspostavlja vezu između regionalne politike i tzv. "Innovation Union" dijela EU 2020 agende (McCann i Ortega-Argilés, 2013.). Ovakva specijalizacija strateški je pristup ekonomskom razvoju kroz ciljanu podršku istraživanju i inovacijama te predstavlja ključni dio Kohezijske politike u polju inovacija (McCann i Ortega-Argilés, 2013.).

Razvoj istraživačkih i inovacijskih strategija za *smart* specijalizaciju predložen je kao preduvjet za države i regije koje koriste Europski fond za regionalni razvoj (EFRR) i Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD) s ciljem maksimiziranja učinaka EU investicija. Osnovna zamisao je fokusirati se na ono što regije već rade dobro te im pomoći da to rade još bolje kombinirajući postojeće inovacije, snage i

imovinu (postojeće konkurentske prednosti). Ne radi se nužno o specijalizaciji, već o stvaranju inovacije koja bi se mogla povezati na postojeću industrijsku strukturu i koja se fokusira na samo nekoliko prioriteta te tako stvara kritičnu masu koja je dovoljna za stvaranje bitne razlike. Promatrajući najnovije podatke, vidljivo je kako je ovaj dio EU agende uspješno proveden – više od 40 milijardi eura uloženo je u *smart* specijalizaciju koristeći fondove iz javnog i privatnog sektora (Hegy i Prota, 2021.).

Od ESI (Europskih strukturnih i investicijskih) fondova, Fond za regionalni razvoj će se posebno fokusirati na investicije u prve 4 od 11 tematskih prioriteta Kohezijske politike koji su direktno i indirektno vezani za industrijsku politiku, odnosno inovaciju i istraživanje, digitalnu agendu, podršku za mala i srednja poduzeća i ekonomiju s niskim udjelom ugljika (Mrak i sur., 2015.). Oko 100 milijardi eura bit će posvećeno ovim tematskim prioritetima, od kojih će 26,7 milijardi biti uloženo u orijentiranje ka ekonomiji s niskim udjelom ugljika, odnosno u energetske učinkovitost i obnovljive izvore energije (Pellegrin i sur., 2015.).

Iako su za donošenje konkretnih zaključaka potrebni puno čvršći dokazi od onih koji su trenutno dostupni, čini se da je učinkovitost politika pristupa financijama i politika koje podržavaju strukovno obrazovanje i naukovanje te mobilnost rada veća od učinkovitosti politika klastera i inovativne nabave, pogotovo kad se u obzir uzmu mala i srednja poduzeća. Suprotno ovome, podrška tvrtkama koje su orijentirane izvozu smatra se najmanje učinkovitom od svih mogućih instrumenata (Pellegrin i sur., 2015.).

Na pomolu je nova paradigma industrijske politike koja naglašava ulogu javno-privatnog partnerstva i postupno zamjenjuje staru paradigmu horizontalnih i vertikalnih industrijskih politika, *top-down* i *bottom-up* politika te uklanja razliku između politike prerađivačke industrije i politike širih ciljeva (Pellegrin i sur., 2015.).

4.2. Analiza bruto dodane vrijednosti po djelatnostima s posebnim naglaskom na industriju

Ono što je najprimjetnije pri analizi udjela različitih industrija je činjenica da se podaci značajno razlikuju od zemlje do zemlje. Najvažniji industrijski sektori u Njemačkoj strojarstvo i autoindustrija, koje su pojedinačno zaslužne za oko 16% bruto dodane

vrijednosti u 2011. godini – oba sektora imaju visoki izvozni udio (62,4% i 64% u 2012. godini) te se njihova važnost povećala zadnjih godina zbog povoljne industrijske lokacije Njemačke (Heymann i Vetter, 2013.). Niti u jednoj drugoj zapadnoeuropskoj državi ova dva sektora nemaju toliko veliki udio u bruto dodanoj vrijednosti. Ova činjenica sugerira kako drugim državama Unije neće biti lako kopirati 'njemački model', pogotovo zato što njemačke tvrtke imaju veliku razinu uspjeha u spomenutim sektorima već dugi niz desetljeća. Uz to su dobro pozicionirane za internacionalnim tržištima, održavaju dobre veze s dobavljačima materijala i opreme te s istraživačkim institucijama, unatoč tome što njihova korporativna kultura favorizira poduzeća srednje veličine i unatoč tome što prevladavaju obiteljska poduzeća (Europska komisija, 2019.).

Ne iznenađuje činjenica da je metaloprerađivačka industrija, koja je veliki dobavljač kapitalnih dobara odmah iza ove dvije industrije (13,5% bruto dodane vrijednosti) (Heymann i Vetter, 2013.). Četvrta i peta najveća industrija u Njemačkoj su elektrotehnika (12,9%) i kemijska industrija (7,5%), koje su usko povezane sa strojarstvom i autoindustrijom te također imaju izvozni udio veći od 50% (Heymann i Vetter, 2013.). Prevladavajući sektori u Italiji, koja je druga najveća industrijska ekonomija u Uniji, su metaloprerađivačka i strojarska industrija, koje zauzimaju udjele od 16,9% i 13,7% bruto dodane vrijednosti (Heymann i Vetter, 2013.). Odmah iza njih su prehrambena industrija (koja uključuje proizvodnju pića i preradu duhana) te tekstilna i odjevna industrija (koja uključuje proizvodnju kožnih dobara i cipela) na koje otpada 10,8% i 10,5% bruto dodane vrijednosti (Heymann i Vetter, 2013.). Iako je proizvodnja inovativnih proizvoda sve važnija, pogotovo za tekstilnu industriju, potencijal za inovaciju u ova dva sektora je puno manji u odnosu na npr. strojarstvo i autoindustriju. Zanimljivo je kako autoindustrija ne igra veliku ulogu u Italiji – generira tek 3,7% bruto dodane vrijednosti (Heymann i Vetter, 2013.).

Prehrambeni sektor je najveći industrijski sektor u Francuskoj te je u zadnjih nekoliko godina povećao bruto dodanu vrijednost industrije te zemlje (na 18,9% u 2012.) (Heymann i Vetter, 2013.). Na drugom i trećem mjestu su metaloprerađivačka (14,2%) i kemijska industrija (8,4%) (Heymann i Vetter, 2013.). Slično Italiji, autoindustrija je od male važnosti te je generirala tek 4,5% bruto dodane vrijednosti u 2012. godini (Heymann i Vetter, 2013.). Unatoč tome, u ovoj državi je aktualna javna rasprava o ovom sektoru koja stvara dojam da je ovaj sektor od puno veće važnosti nego što je to

stvarno slučaj, iako ima nešto istine u tome da je autoindustrija ključni kupac za druge sektore u gospodarstvu (Heymann i Vetter, 2013.).

Prehrambeni sektor jedan je od najvažnijih industrijskih sektora ne samo u Francuskoj, već u mnogim drugim državama EU te se nalazi na prvom mjestu u Španjolskoj, Nizozemskoj, Portugalu i Grčkoj – u Grčkoj je industrija prehrane zaslužna za više od 35% bruto dodane vrijednosti (i taj udio se povećava od početka ekonomske krize 2008.) (Heymann i Vetter, 2013.). Stoga ne iznenađuje podatak da je prehrambena industrija drugi najveći industrijski sektor u Europskoj Uniji, zaslužan za 13% dodane vrijednosti prerađivačke industrije prema podacima za 2011. godinu (Heymann i Vetter, 2013.).

Metaloprerađivačka industrija zauzima tek nešto veći udio (14%), te ona čini najveći industrijski sektor EU (Heymann i Vetter, 2013.). Ono što je specifično za prehrambenu industriju je to što ona većinom nije zavisna o ekonomskim ciklusima te stoga generira umjereni, ali uglavnom stabilan rast. S druge strane, ova industrija zauzima ispodprosječni udio izvoza, manje je inovativna od tehnološki intenzivnih sektora i ima manje potencijala za rast – dijelom zbog demografskih trendova EU. Političari trebaju uzeti u obzir ove čimbenike pri formuliranju politika s ciljem povećanja udjela industrijskog sektora u gospodarstvu (Heymann i Vetter, 2013.).

Gledano kroz prosjek cijele Unije, strojarstvo je treći najveći sektor poslije metaloprerađivačke i prehrambene industrije (11,2% industrije bruto dodane vrijednosti u 2011. godini), dok je automobilska industrija na četvrtom mjestu s 8,9% (Heymann i Vetter, 2013.). Neki sektori koji su poprilično beznačajni kao dio EU prosjeka zaslužni su za značajan udio bruto dodane vrijednosti prerađivačke industrije u određenim državama. Kemijska industrija, primjerice, ima značajnu ulogu u Nizozemskoj i Belgiji – udio te industrije je oko 15,5% u obje države prema podacima za 2012. godinu (Heymann i Vetter, 2013.). Farmaceutski sektor zauzima dominantan položaj u Irskoj (39% u 2012.) (Heymann i Vetter, 2013.). Tekstilna i odjevna industrija je vrlo važna u Portugalu (12,3% u 2011.) dok industrija papira, koja je beznačajna ako se uzima u obzir prosjek EU, generira 11% bruto dodane vrijednosti u Finskoj prema podacima za 2011. godinu, dok je 1995. taj udio bio veći od 20% (Heymann i Vetter, 2013.).

„Usluge predstavljaju oko 40 % dodane vrijednosti u izvozu europskih proizvođača. Oko trećine radnih mjesta koja ovaj izvoz stvara zapravo se nalaze u tvrtkama koje

opskrbljuju izvoznike proizvoda pomoćnim uslugama. Stoga su bolje i jeftinije usluge ključna varijabla u jednadžbi industrijske konkurentnosti. Bolje uključivanje tvrtki iz EU-a u globalne lance vrijednosti olakšat će pristup visokokvalitetnim uslugama i poboljšati konkurentnost izvoza proizvoda i usluga iz EU-a“ (Europska komisija, 2014.:20).

Rast temeljen na inovacijama važan je politički cilj u Europi, a kreativne industrije igraju važnu ulogu u ovoj političkoj agendi. Kreativne industrije su duboko integrirane u gospodarstvima, kroz horizontalne, ali i vertikalne veze. Ove veze s drugim aktivnostima predstavljaju kanale "prelijevanja" (engl. *spillover*) kreativnog inputa, što koristi rastu raznih ekonomskih aktivnosti (UNCTAD, 2018.).

Čimbenici koji su omogućili rast ovih industrija su razvoj ICT-a te učinkoviti sustavi zaštite intelektualnog vlasništva. Kreativne industrije su usko vezane za koncept "copyright industrija". Ulaganje u "kreativni input" (nematerijalnu imovinu) može se zaštititi i komercijalizirati kroz zaštitu autorskih prava (Stojčić i sur., 2016.). Ove industrije također imaju potencijala za razvoj manje urbanih područja, čak i u ruralnim područjima, zbog toga što mogu pomoći tradicionalnim ekonomskim aktivnostima te time ostvariti veću ukupnu ekonomsku održivost takvih područja (Stojčić i sur., 2016.).

Promatrajući promjene u razini dodane vrijednosti i broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji, otkrivena su dva uzorka industrijskog razvoja. Zemlje kao što su Češka, Mađarska, Poljska, Bugarska, Litva i Rumunjska zabilježile su smanjenje radne snage u ovom sektoru uz održavanje ili povećavanje dodane vrijednosti. Stoga se može reći da su ove zemlje provele rekonstrukciju prerađivačkog sektora u vidu intenziteta rada i povećane produktivnosti. S druge strane, Slovačka, Estonija, Latvija te pogotovo Hrvatska i Slovenija su zabilježile smanjenje dodane vrijednosti uz pad zaposlenosti. Ovaj trend sugerira da je došlo do pada konkurentnosti, što može ukazivati na to da je u ovim zemljama došlo do deindustrijalizacije (Stojčić i Aralica, 2017.).

Silazni trendovi nastavljaju se i izvan područja proizvodnje i radnih mjesta. Udio prerađivačkog sektora u BDP-u pao je s 15,8% prije krize na 15,1% 2013. godine. Dok takvi trendovi reflektiraju, u određenoj mjeri, strukturalnu promjenu u smjeru sektora usluga i promjenu prirode prerađivačkog sektora (koji postaje sve više temeljen na znanjima te stoga manje podložan stvaranju radnih mjesta), također otkrivaju mane europskog prerađivačkog sektora. Uz to, konkurentski položaj prerađivačkog sektora

zemlje Unije su sve nesigurnije zbog pritiska iz SAD-a i zemalja Azije (Dh eret, 2016.). Rastuća gospodarstva kao što su Brazil, Indija i Kina, koje su obično imale sekundarnu ulogu u globalnom lancu vrijednosti su sada počele sustizati razvijenija gospodarstva. Ovo pokazuje da su ove zemlje stupile u svijet kompleksnih i inovativnih lanaca vrijednosti, koji je prethodno bio rezerviran za razvijena gospodarstva (Gereffi, 2015.).

Postoji značajan statistički efekt koji se mora uzeti u obzir. Mnoge industrijske tvrtke su u prošlosti provodile *outsourcing* dijela procesa koji su stvarali vrijednost drugim firmama ili sektorima. Ako ove firme pripadaju sektoru usluga, onda ta vrijednost (statistički gledano) prelazi iz industrijskog u uslužni sektor iako se skoro ništa nije promijenilo u smislu samih procesa. Ovaj slučaj nastaje kada primjerice neka industrijska kompanija koja je u prošlosti sama obavljala svoje logističke aktivnosti za taj dio posla zaposli neku drugu tvrtku. Ovaj trend se i dalje nastavlja (Heymann i Vetter, 2013.).

4.3. Struktura bruto investicija u industriju

Prema podacima koje je objavio UNCTAD (2020.), priljevi stranih direktnih investicija u Europu (kontinent) će opasti između 30% i 45% zbog velikog utjecaja pandemije na nekolicinu najvećih europskih gospodarstava te zbog postojećih ekonomskih nestabilnosti (UNCTAD, 2020.). U nekolicini europskih država došlo je do velikih nestabilnosti u priljevima i odljevima stranih investicija. Priljevi u Irskoj dosegli su 78 milijardi dolara u 2019. godini, dok su 2018. iznosili -28 milijardi dolara (UNCTAD, 2020.). Strana direktna ulaganja pala su u nekim od većih europskih gospodarstava – u Njemačkoj su se prepolovila, dok su blaži pad imale Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Priljevi u Njemačku pali su na 36 milijardi dolara, većinom zbog naglog pada novih vlasničkih ulaganja (s 53 milijarde dolara 2018. na samo 3 milijarde dolara 2019. godine) (UNCTAD, 2020.). Priljevi direktnih stranih ulaganja u Italiju iznosili su 27 milijardi dolara 2019. godine, što je označavalo pad s 33 milijarde dolara prošle (2018.) godine, dok su priljevi stranih investicija u Francusku opali su za 11% (na 34 milijarde dolara) ali su ostali relativno visoki – iznad prosjeka zadnjih 15 godina (UNCTAD, 2020.). Iz ovih podataka vidljivo je kako su u tri najveća industrijska gospodarstva EU (Njemačkoj, Italiji i Francuskoj) priljevi stranih direktnih ulaganja opali, no ovakvi trendovi nisu pretjerano zabrinjavajući – prema nekim prognozama

priljevi investicija bi se mogli vrlo brzo povećati u sva tri gospodarstva, bez obzira na pandemiju.

I dalje nije potpuno jasno kakav će utjecaj pandemija imati na razinu investicija i na zakonodavstvo koje regulira investicijsku klimu. Pandemija bi mogla imati dugoročne posljedice na donošenje političkih odluka vezanih za investicije. U jednu ruku moglo bi doći do povećanja restrikcija za strane investicije u strateške industrije, dok bi s druge strane, pandemija mogla uzrokovati povećanu razinu tržišnog natjecanja dok se gospodarstva nastoje oporaviti od novonastale krize (OECD, 2020.).

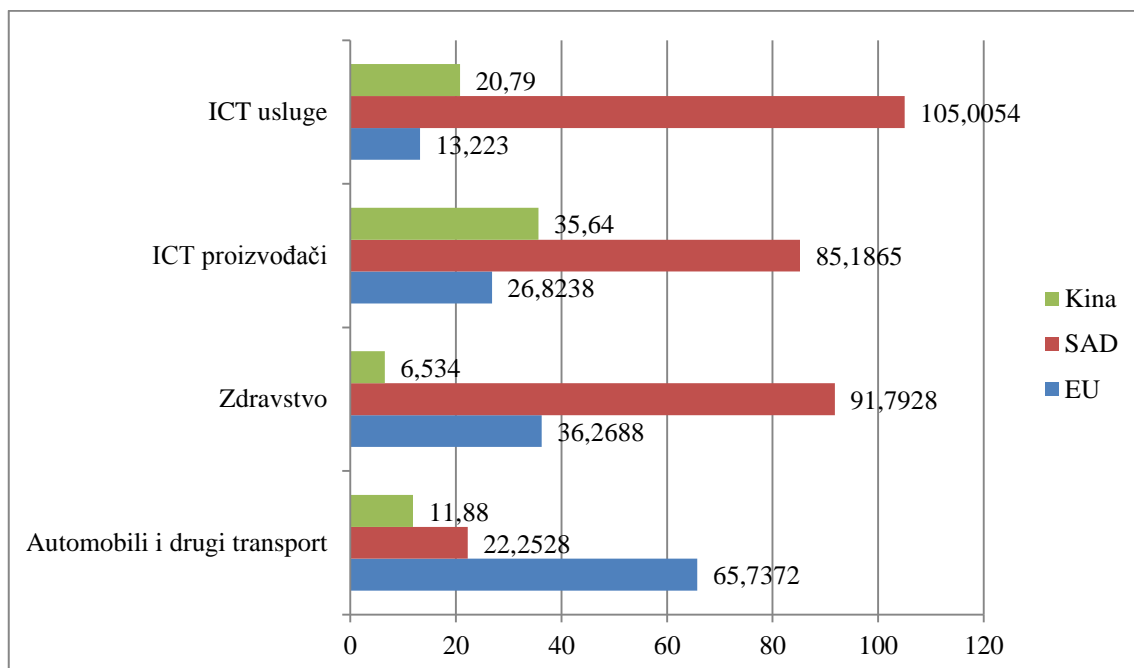
Strane direktne investicije odličan su izvor financija za poduzeća, no mogu predstavljati rizik nacionalnim vladama jer strani investitori mogu zlorabiti svoj položaj na štetu domaćina, njihovog gospodarstva i radnih mjesta. Nekolicina razvijenih država planira provesti ili su već provele mjere s ciljem zaštite ključne domaće infrastrukture i ostalih osjetljivih industrija kao izravnu posljedicu COVID-krize. Na primjer, Europska komisija izdala je smjernice s ciljem zaštite europske strateške imovine s ciljem zaštite tvrtki EU od stranih preuzimanja (OECD, 2020). Pojedine države članice također nastoje zaštititi svoja gospodarstva od stranih utjecaja koji predstavljaju veću opasnost zbog novonastale krize. Primjerice, talijanska vlada provela je zakon koji ograničava i nadzire direktna strana ulaganja u određene sektore, kao što su financije, krediti i osiguranje, infrastrukturu te mnoge druge kako bi zaštitila svoje nacionalne interese.

Spomenuto je kako su inovacije jedan od najznačajnijih faktora u industriji EU. One su zaslužne ne samo za rast konkurentnosti, već i za stvaranje dobro plaćenih radnih mjesta. U ovom dijelu rada bit će analizirane inovacije specifično u istraživanje i razvoj. Europa je dugo bila pokretač inovacija u svijetu. Uzimajući u obzir relativno visoke europske plaće i nisku dostupnost prirodnih resursa, važnost inovacije za ekonomski i društveni sustav Europe je očita. Iako europske tvrtke u svijetu i dalje čine četvrtinu ukupnih industrijskih investicija u istraživanje i razvoj, tijekom zadnjih desetak godina američke tvrtke sve više povećavaju svoj udio, utvrđujući tako svoj položaj kao svjetski lider u ovom području, dok im se kineske i južnokorejske tvrtke ubrzano približavaju (Bughin i sur., 2019.).

Razina investiranja u istraživanje i razvoj znatno je narasla 2019. godine, što predstavlja neprekinuti trend zadnjih deset godina. Prema istraživanju koje su proveli Grassano i

suradnici (2020.) 2500 promatranih tvrtki (diljem svijeta) investiralo je ukupno 904,7 milijardi eura (u istraživanje i razvoj) u 2019. godini, što predstavlja rast od 8,9% u odnosu na prethodnu 2018. godinu (ova stopa rasta je bila identična i za prošlu 2018. godinu) (Grassano i sur., 2020.). Investicije na globalnoj razini pokreću brzorastuće industrije, većinom zdravstvena i IT industrija; stoga razlike u udjelima različitih sektora objašnjavaju različite uzorke rasta ulaganja (u istraživanje i razvoj). Što se tiče industrije, investicije u istraživanje i razvoj su iznimno koncentrirane – najveća 4 sektora doprinose 77% ukupnih investicija u istraživanje i razvoj: proizvodnja IT-a (23,0%), zdravstvena industrija (20,5%), IT usluge (16,9%) i automobilska industrija (16,3%) (Grassano i sur., 2020.). Stope rasta investicija u ove sektore za 2019. godinu kretala se od 19,8% u IT uslugama, 10% u zdravstvenoj industriji, 8% u sektoru IT proizvodnje sve do 2,2% u automobilskoj industriji (Grassano i sur., 2020.). Na **grafičkom prikazu 1.** ove su promjene, odnosno ulaganja u istraživanje i razvoj, prikazane u milijardama eura.

Grafički prikaz 1. Ulaganja u četiri najznačajnija sektora za istraživanje i razvoj

Izvor: vlastita izrada prema Grassano i sur., 2020.

Automobilska i zdravstvena industrija zaslužne su za 34,8% i 19,2% ukupnih investicija (u istraživanje i razvoj) te za većinu ukupnog rasta ovih investicija kod europskih tvrtki

(Grassano i sur., 2020). Automobilska industrija je daleko najveći sektor (u kontekstu istraživanja i razvoja) u Njemačkoj, s udjelom od 53% (Grassano i sur., 2020.). Druge države u kojima je rast ovih investicija prelazio prosjek EU bile su Švedska (9,8%) i Finska (8,8%) (Grassano i sur., 2020.). Godine 2010. američke tvrtke investirale su u zdravstvene i IT industrije (uključujući i usluge i proizvodnju) više od europskih tvrtki koje su više ulagale u automobilsku industriju. Ovaj kontrast u specijalizaciji povećao se tijekom zadnjih 10 godina, a najviše u dva navedena IT sektora. Europska unija ima snažniju automobilsku industriju od ostalih regija svijeta ali se nalazi iza SAD-a u zdravstvenoj industriji te zaostaje za Kinom i još više za SAD-om u IT industrijama. Stoga je investicijska performansa EU oblikovana rastom investicija u automobilskoj industriji, dok ona u SAD-u ovisi o brzorastućim zdravstvenim i IT sektorima (Grassano i sur., 2020.).

Europski IT sektor (usluge i proizvodnja) vrlo dobro napreduje – startup-i su u ranim fazama financirani bolje nego ikad prije: Investicije u ovom sektoru su rekordno visoke, s 23 milijarde dolara investiranih 2018. godine, što je rast od 21% u odnosu na prethodnu 2017. godinu (Bughin i sur., 2019). Sektor IT usluga imao je najveći rast u investicijama u istraživanje i razvoj (12,4%), ali ovaj sektor zaslužan za tek 7% ukupnih europskih investicija u istraživanje i razvoj (Grassano i sur., 2020.).

Podaci pokazuju kako investicije u istraživanje i razvoj postaju sve više koncentrirane – i europski udio u njima opada, pogotovo u digitalnim sektorima. Dok u automobilskoj industriji europske tvrtke dominiraju, njihov udio investicija u istraživanje i razvoj u sektoru IT usluga iznosio je tek oko 8% na svjetskoj razini, što je 11% ispod kineskih tvrtki i daleko ispod udjela SAD-a koji je iznosio 77% u 2018. godini (Bughin i sur., 2019.). Među 10 europskih tvrtki koje imaju najvišu razinu investicija u istraživanje i razvoj, sedam tvrtki je iz Njemačke (Volkswagen, Daimler, BMW, Robert Bosch, Siemens, Bayer, SAP), jedna iz Francuske (Sanofi), jedna iz Finske (Nokia) i jedna iz Nizozemske (Fiat). Pet od ovih deset tvrtki pripada automobilskom sektoru, dvije zdravstvenom sektoru, dvije IT proizvođačima i jedna pružateljima IT usluga (Grassano i sur., 2020.). Investicije u istraživanje i razvoj nisu koncentrirane samo po sektorima, već i geografski. Većina investicija u istraživanje i razvoj dolazi iz tvrtki koje se nalaze u tri države – Njemačkoj, Francuskoj i Nizozemskoj. Njemačke tvrtke odgovorne su za 45,9% investicija u istraživanje i razvoj svih EU zemalja (Grassano i sur., 2020.).

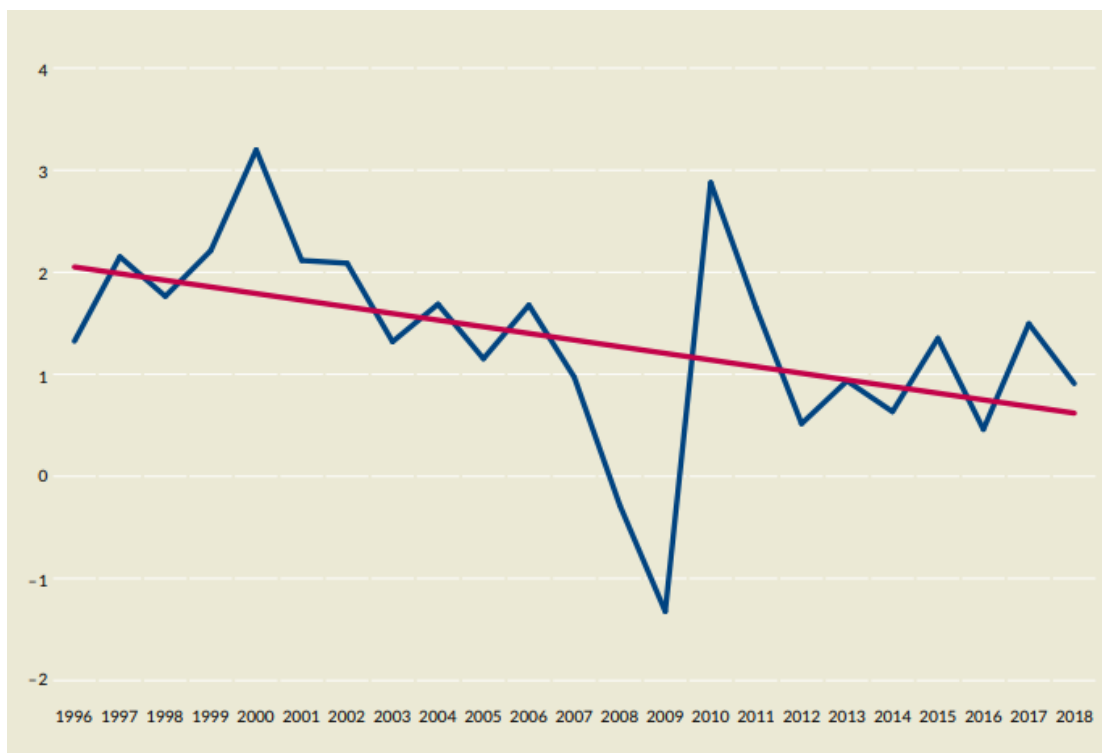
Francuske tvrtke imaju udio od 17,9%, a one u Nizozemskoj 10,8% udjela u ovim investicijama (Grassano i sur., 2020.).

4.4. Produktivnost rada i njezin značaj za industriju

Produktivnost rada, u najjednostavnijim terminima predstavlja količinu proizvedenog outputa (BDP-a) mjerenu u određenoj jedinici vremena, odnosno kvantificiranu količinu vrijednosti koju radna snaga proizvede za 1 sat rada. Povećanje produktivnosti rada neke zemlje (ili regije) često znači da je u toj zemlji povećana kvaliteta ljudskog kapitala (poboljšanjem obrazovanja, stručnog naukovanja) ili da je došlo do značajnog pomaka u razvoju tehnologije i procesa. Produktivnost rada je stoga iznimno važan čimbenik industrije svake zemlje. U ovom poglavlju bit će analizirana produktivnost rada pojedinih zemalja EU te će biti istraženo kakav je utjecaj imalo kretanje (rast i pad) produktivnosti rada na industrije tih zemalja, kao i na ostale države Unije. Gledajući Europsku uniju kao cjelinu, vidljivo je da je rast produktivnosti, generalno gledajući, vrlo spor. Iako postoje brojna istraživanja i teorije na ovu temu uzroka ovakvog sporog rasta, ne postoji konsenzus oko pravog uzroka – iako faktori kao što su strukturalne promjene, dinamika poslovnih ciklusa i državna potrošnja zasigurno igraju veliku ulogu (Bauer i sur., 2020.).

Usporeni rast produktivnosti u Europi označava gubitak konkurentnosti. Dugoročno gledajući, europski udjeli u globalnim tržištima i stranoj potražnji bi se mogli smanjiti. Usporenje rasta produktivnosti prikazano je na **slici 1.** prema podacima OECD-a iz 2020. godine (za razmatrani period 1996. – 2018. godine uključeno je 28 zemalja članica EU). Crvena linija označava linearnu aproksimaciju, tj. trend opadanja, dok plava izlomljena linija predstavlja oscilacije produktivnosti na bazi cijele Europske unije (EU28), prema godišnjoj stopi promjene produktivnosti rada (OECD, 2020.).

Slika 1. Usporenje rasta produktivnosti za EU28

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: OECD, 2020.

Usporenje rasta produktivnosti predstavlja problem za gospodarstva koja su bazirana na izvozu kao što je Njemačka (Europska središnja banka, 2012.). Uz to, zemlje EU suočavaju se i s demografskim problemom. Omjer ekonomski aktivne populacije (radne snage) u usporedbi s neaktivnom populacijom se smanjuje. Postavlja se pitanje mogu li zemlje EU održavati visoku razinu prosperiteta i socijalne potrošnje u ovakvim okolnostima. Ako produktivnost ne bude rasla, doći će do sve većeg pritiska na alokaciju sredstava u društvu (Neufeind i Priesmeier, 2020).

Zemlje EU u zadnjih nekoliko desetljeća bilježe pad broja zaposlenih u prerađivačkom sektoru te rast zaposlenih u sektoru usluga. Ove promjene u europskoj industriji nisu bile svugdje jednolične, no analizom prikupljenih podataka vidljivo je kakav je utjecaj rast udjela usluga imao na produktivnost rada EU gospodarstava. Gubici u udjelu broja zaposlenih u prerađivačkom sektoru između 1970. i 2017. godine su generalno veći od gubitaka u dodanoj vrijednosti (Bauer i sur., 2020). U državama EU-15 (Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo – koje više nije dio Unije) razlika u promjeni broja zaposlenih (-14%) i dodane vrijednosti (-10%)

iznosi 4% što daje indikaciju da relativni gubitak inputa rada u prerađivačkom sektoru nije doveo do proporcionalnog pada outputa, vjerojatno zbog bržeg tehnološkog napretka (Bauer i sur., 2020). Kao što je i očekivano, podaci su suprotni u sektoru usluga u kojem je rast udjela zaposlenih (29%) bio veći od rasta dodane vrijednosti (19%) u istom vremenskom periodu (Bauer i sur., 2020.). Ipak, ovakvi statistički podaci mogu davati krivu sliku političarima zaduženim za stvaranje ekonomskih politika. Razvojem tehnologije i sve većom isprepletenosti raznih djelatnosti, postaje sve teže jasno razlikovati između ova dva sektora.

Gledano iz perspektive ekonomske politike, važno je promatrati povezanosti različitih ekonomskih sektora, pogotovo kad je riječ o prerađivačkom sektoru. Ovdje dolazi do takozvane "servitizacije" (eng. *servitisation*) modernih gospodarstava u kojima granice između prerađivačkog i uslužnog sektora postupno nestaju (Europska komisija, 2016.). Ovi podaci dodatno ukazuju na činjenicu kako EU mora ne samo zadržati, već i razvijati svoj prerađivački sektor ukoliko želi zadržati svoj položaj na svjetskom tržištu. Spomenuta "servitizacija" prirodna je posljedica razvoja industrije u razvijenim zemljama, ali može imati negativan utjecaj ukoliko se industrijskom politikom ne spriječi odumiranje prerađivačkog sektora.

Unatoč tome, sektor usluga je raznovrstan te se podaci o produktivnosti razlikuju promatrajući pojedine vrste usluga – pa je tako produktivnost rada u sektoru IT usluga jednaka onoj u primarnim i sekundarnim sektorima (Bauer i sur., 2020.).

Potrebno je napomenuti kako je povećanje udjela usluga u industriji rezultat ne samo tehnološkog napretka, već i promjena na samom tržištu – drugim riječima, potražnja za uslugama stvara uvjete za njihovu rastuću zastupljenost u razvijenim gospodarstvima. Rezultati istraživanja upućuju na to kako u Europskoj uniji (a pogotovo u njezinim najrazvijenijim članicama) dolazi do sporijeg rasta produktivnosti koji proizlazi iz promjena u potražnji – na tržištu se povećava potražnja za uslugama nauštrb (fizičkih) proizvoda (Bauer i sur., 2020). Spomenuto je kako je produktivnost rada važan faktor za konkurentnost EU kao jedinstvenog tržišta, pa tako postaje očito da bi vlade pojedinih zemalja trebale na nju obratiti posebnu pozornost, no ovdje postoji problem: literatura nije jasna u vezi mjera kojima bi vlada direktno mogla utjecati na produktivnost rada. Također postoji problem mjerenja rezultata pojedinih politika i

uspostavljanja uzročno-posljedične veze s njezinim možebitnim rezultatima. Imajući to u vidu, vlada i dalje ostaje važan čimbenik u produktivnosti rada neke zemlje. Ona može, kroz ulaganja u obrazovni sustav pomoći u stvaranju produktivnije i obrazovnije radne snage koja je jedan od glavnih izvora rasta produktivnosti rada. Ipak, razina obrazovanja radnika, kao ni vladini izdaci za njihovo obrazovanje ne objašnjavaju u potpunosti razlike u produktivnosti rada između pojedinih država EU.

U akademskoj literaturi državna potrošnja smatra se važnom odrednicom produktivnosti, iako ne postoji konsenzus oko toga u kojoj mjeri određene politike utječu na produktivnost (Cepparulo i Mourre, 2020.). Produktivnost ne ovisi samo o veličini javnog sektora već i o strukturi javnih rashoda. U većini slučajeva produktivnost raste s povećanjem ulaganja u infrastrukturu, dok ulaganja u zdravstveni sustav i obrazovanje ponekad mogu imati pozitivan utjecaj (Fransen i sur., 2018.).

Utjecaj vlade je naravno puno veći od financijskog, bilo da se radilo o ulaganju u infrastrukturu ili direktnoj financijskoj pomoći tvrtkama. Kvaliteta državnih institucija od velikog je značaja za gospodarstvo pojedinih zemalja članica. Ipak, promatrajući utjecaj institucija, vidljivo je kako kvalitetnije državne institucije pogoduju rastu produktivnosti u sektoru poslovnih usluga, dok je utjecaj na produktivnost industrijskog sektora beznačajan. Također, postoje dokazi koji ukazuju na to kako veća javna ulaganja u zaštitu društva i okoliša smanjuju rast produktivnosti u industrijskom sektoru, ali i u sektoru poslovnih usluga. Uz to, povećana ulaganja vlade u obrazovanje pozitivno utječu na rast produktivnosti u industrijskim sektorima, ali u manjoj mjeri (Bauer i sur., 2020.). Ovo ide u prilog tezi kako "horizontalni" pristup industrijskoj politici ne funkcionira i kako vlade moraju aktivno surađivati s tvrtkama koje pokazuju najveći potencijal za rast.

4.5. Izvozna performansa industrije

Statistički podaci o trgovini između država članica EU – pogotovo oni o veličini i promjeni strukture uvoza i izvoza – omogućavaju upravljačkim tijelima EU, kao i vladama pojedinih država članica u procjeni rasta jedinstvenog tržišta i integracije u gospodarstvu Unije. Ovi podaci također pružaju uvid u najvažnije informacije za

prodajne i marketinške prakse poduzeća EU (Eurostat, 2021.a). Između siječnja 2002. i siječnja 2020. godine izvoz dobara (unutar EU) povećao se sa 121 milijarde eura na 256 milijardi eura (Eurostat, 2021.a). Došlo je do oštrog pada u vrijednosti izvoza dobara od rujna 2008. do svibnja 2009. godine (što je bio rezultat novonastale ekonomske krize) (Eurostat, 2021.a). Nakon ovog pada, vrijednost izvoza dobara ponovo je počela rasti. Zbog pandemije COVID-19 opet je došlo do drastičnog pada izvoza između veljače 2020. i travnja 2020 (Eurostat, 2021.a). Unatoč tome, do prosinca 2020. vrijednost izvoza se većinom vratila na stare iznose (prije pandemije) (Eurostat, 2021.a).

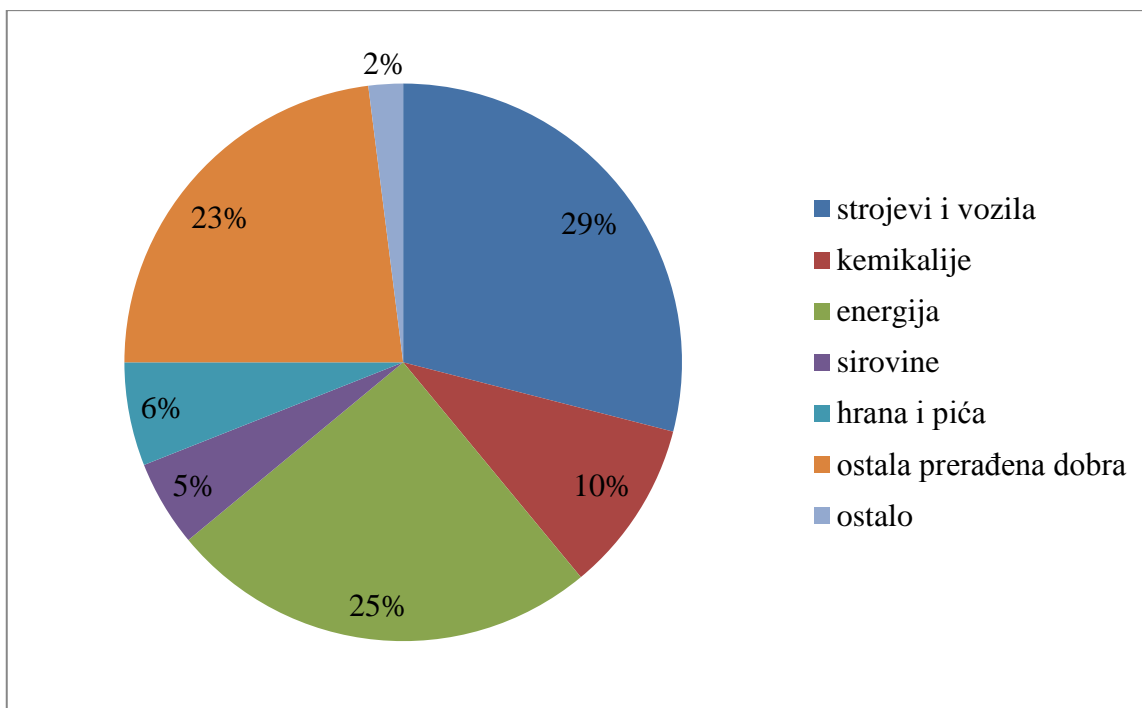
Gledajući podatke pojedinačnih zemalja članica, postoje velike razlike u vrijednosti izvoza dobara trgovinskim partnerima unutar EU (Eurostat, 2021.a). Godine 2020. vrijednost izvoza dobara unutar EU varirala je 638 milijardi eura (za Njemačku) do 0,9 milijardi eura (za Cipar) (Eurostat, 2021.a). Od 27 država članica, 9 ih je zabilježilo izvoz u vrijednosti od preko 100 milijardi eura u 2020. godini, što je predstavljalo 80% ukupne vrijednosti unutareuropskog izvoza dobara (Eurostat, 2021.a). Stopa rasta vrijednosti izvoza dobara je, od svih članica EU, samo u Latviji bila veća od 10% godišnje u periodu od 2002. do 2020. godine, iako je taj rast iznosio tek 10,04% (Eurostat, 2021.a). Ostalih 26 država članica imalo je većinom jednoličnu stopu rasta izvoza: njih 12 imalo je prosječni godišnji rast izvoza između 5% i 10%, a u njih 14 imalo je stopu rasta manju od 5% (Eurostat, 2021.a). Zemlje članice istočne Europe imale su veće stope rasta (Eurostat, 2021.a). Kod 20 država članica 3 najunosnija partnera – Njemačka, Francuska, Italija – bila su zaslužna za više od 50% izvoza unutar EU (Eurostat, 2021.a). Njemačka je također jedan od tri najunosnija trgovinska partnera za čak 24 države članice, Francuska je na tom položaju za 12 država članica, a Italija za njih 9 (Eurostat, 2021.a).

U 2020. godini 9 država članica imalo je trgovinski suficit (Eurostat, 2021.a). Ovaj suficit bio je najveći u Nizozemskoj (iznosio je 172 milijarde eura), dok je u sljedećih 5 država članica bio veći od 10 milijardi eura: Irska (31 milijarda eura), Belgija (25 milijardi eura), Češka (25 milijardi eura), Poljska (24 milijarde eura) i Mađarska (11 milijardi eura) (Eurostat, 2021.a). 18 država članica imalo je trgovinski deficit (Eurostat, 2021.a). Deficit je bio najveći u Francuskoj (108 milijardi eura), dok je u sljedećih 7 država članica bio 10 ili više milijardi eura: Švedska (18 milijardi eura), Austrija (15 milijardi eura), Rumunjska (14 milijardi eura), Njemačka (13 milijardi eura), Portugal (12 milijardi eura), Finska (11 milijardi eura) i Grčka (10 milijardi eura)

(Eurostat, 2021.a). U 13 država članica trgovinska bilanca je iznosila između 10 milijardi eura suficita i 10 milijardi eura deficita (Eurostat, 2021.a). Godine 2002. 18 država članica imalo je trgovinski deficit u unutareuropskoj trgovini dobara (Eurostat, 2021.a). U Španjolskoj, Italiji, Poljskoj i Sloveniji taj deficit se promijenio u suficit do 2020. godine (Eurostat, 2021.a). Suprotno tome, 2002. godine 9 država članica imalo je trgovinski suficit u unutareuropskoj trgovini dobara (Eurostat, 2021.a). U Njemačkoj, Danskoj, Slovačkoj i Finskoj taj suficit se promijenio u deficit do 2020. godine (Eurostat, 2021.a).

Zbog posljedica pandemije virusa COVID-19, vanjskotrgovinska razmjena EU znatno je pala između 2019. i 2020. godine (Eurostat, 2021.b). Vrijednost izvoza smanjila se za 200 milijardi eura dok je uvoz pao za 226 milijardi eura (Eurostat, 2021.b). Neto učinak pandemije je stoga bio povećanje trgovinskog suficita sa 192 milijarde eura 2019. godine na 217 milijardi eura 2020. godine (Eurostat, 2021.b). U dužem vremenskom periodu, od 2010. do 2020. godine došlo je do povećanja i uvoza, i izvoza. Prosječna godišnja stopa rasta vrijednosti vanjskotrgovinske trgovine iznosila je 2,3%, odnosno došlo je do bržeg rasta izvoza u odnosu na uvoz (Eurostat, 2021.b). 2. Na **grafičkom prikazu 2.** vidljivo je koliko je iznosio uvoz 2010. godine. Primjetno je kako su strojevi i vozila najveći dio EU uvoza, skoro trećinu, unatoč tome što imaju i najveći udio kod izvoza. Podaci pokazuju kako se udio uvoza ovakvih proizvoda čak i povećao u posljednjih deset godina. Analizom podataka u uvozu može se zaključiti kako se u najvećoj mjeri smanjio uvoz energenata, što može predstavljati povećanje razine europske energetske neovisnosti, dok se u najvećoj mjeri povećao uvoz kemikalija i ostalih kemijskih prerađevina. Uvoz sirovina u ovom periodu ostao je nepromijenjen.

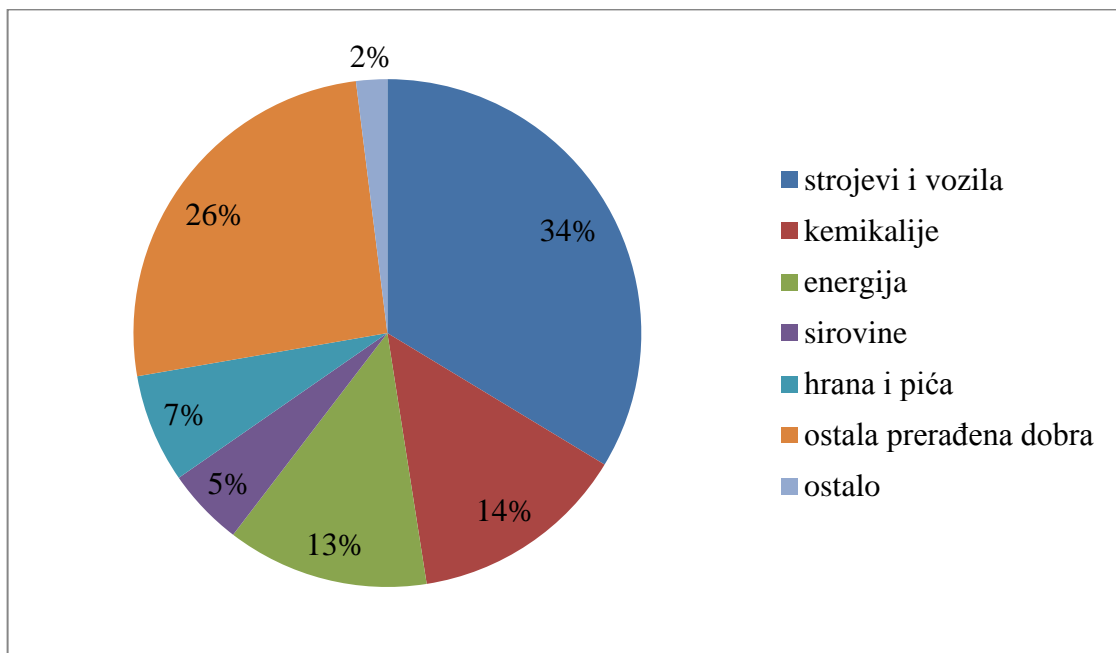
Grafički prikaz 2. Uvozna performansa 2010. godine

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021.b

Grafičkim prikazom 3. dana je uvozna performansa 2020. godine. Na **grafičkom prikazu 3.** decimale su izuzete u svrhu čitljivosti prikazanih podataka koji su ovakvi preuzeti iz izvornog rada.

Grafički prikaz 3. Uvozna performansa 2020. godine

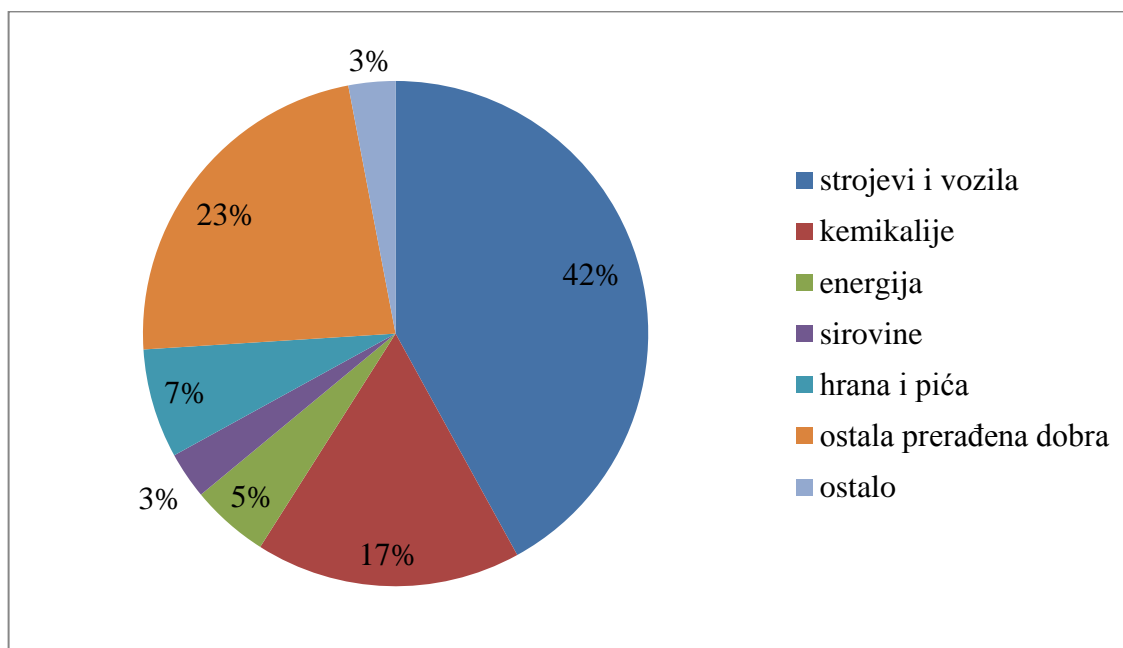

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021.b

Trgovinski suficit Europske unije sa SAD-om povećao se sa 61 milijarde eura 2010. godine do rekordnih 150 milijardi eura 2020. godine (Eurostat, 2021.b). Europska unija imala je trgovinski deficit s Rusijom koji je iznosio 16 milijardi eura 2019. godine, većinom zbog uvoza energenata (Eurostat, 2021.b). Trgovinski deficit s Kinom iznosio je 181 milijardu eura 2020. godine, većinom zbog uvoza proizvedenih dobara (Eurostat, 2021.b).

Europska unija izvozi većinom proizvedena dobra: udio ovih dobara u ukupnom izvozu bio je veći od 80% u 2010. i 2020. godini (Eurostat, 2021.b). Unutar ove grupe dobara, strojevi i vozila sačinjavali su 42% ukupnog izvoza 2010. godine, nakon čega su blago opali na 39% 2020. godine (Eurostat, 2021.b). Ovaj blagi pad vidljiv je iz **grafičkih prikaza 4. i 5.** Na **grafičkom prikazu 5.** decimale su izuzete u svrhu čitljivosti prikazanih podataka koji su ovakvi preuzeti iz izvornog rada.

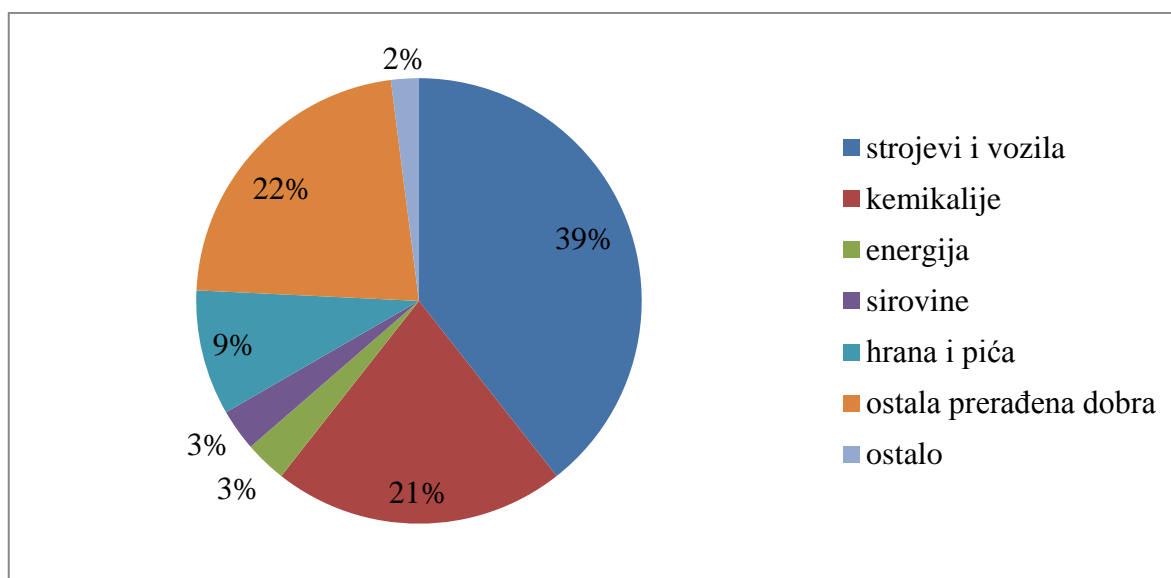
Grafički prikaz 4. Izvozna performansa 2010. godine (Izvor: Eurostat, 2021.b)

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021.b

U 2020. godini, ostala proizvedena dobra sačinjavala su 22% ukupnog izvoza EU, dok su proizvodi kemijske industrije bili zaslužni za 21% izvoza (Eurostat, 2021.b). Primarna dobra sačinjavala su 15% ukupnog izvoza – u ovu kategoriju spadaju hrana i piće (9%), energenti (3%) te sirovine (3%) (Eurostat, 2021.b).

Grafički prikaz 5. Izvozna performansa 2020. godine

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021.b

Između 1995. i 2011. izvoz EU bio je zaslužan za 22,5 milijuna novostvorenih radnih mjesta (što predstavlja povećanje od 81%) tako da ukupan broj iznosi 50,3 milijuna radnih mjesta (Arto i sur., 2015). Godine 2011. 62% ovih radnih mjesta nalazilo se unutar EU (67% u 1995. godini) (Arto i sur., 2015). Ostatak je raspodijeljen na trgovinske partnere koji su bili dobavljači različitih inputa za proizvodnju robe koja se iz EU izvozila diljem svijeta. Predvodnici u broju novonastalih radnih mjesta koje su rezultat izvoza EU su Njemačka (+7,1 milijun radnih mjesta), Italija (+1,8 milijuna radnih mjesta), Francuska (+1,5 milijuna radnih mjesta) (Arto i sur., 2015.).

U 2011. godini prerađivački sektor bio je zaslužan za 61% radnih mjesta koje su rezultat izvoza EU (1995. godine taj udio je iznosio 70%) (Arto i sur., 2015.). Sektor usluga i privatni sektor imali su udjele od 36% i 3% (u usporedbi sa 26% i 4% 1995. godine) (Arto i sur., 2015.). Godine 2011.14 država članica bilo je zaslužno za većinu zapošljavanja koja su rezultat izvoza izvan EU a to su: Italija, Njemačka, Francuska, Finska, Španjolska, Češka, Slovačka, Slovenija, Poljska, Švedska, Portugal, Austrija, Ujedinjeno Kraljevstvo (koje je otad napustilo Uniju) te Estonija (Arto i sur., 2015.). U 2011. godini, 31,6% radnih mjesta u EU koja su rezultat izvoza EU nalazilo se u području prodaje prijevoznih, trgovinskih i poslovnih usluga ostatku svijeta (Arto i sur., 2015.). Europski izvoz u strojarskoj i industriji transportne opreme iznosio je 30,8% ukupnog izvoza (Arto i sur., 2015.).

Između 1995. i 2011. godine broj radnih mjesta koje podržava izvoz Unije prema ostatku svijeta povećao se za 12,5 milijuna te je iznosio 31,1 milijun radnih mjesta, što je povećanje od 67% (Arto i sur., 2015.). Za većinu ovog rasta zaslužne su Njemačka (+3,7 milijuna radnih mjesta), Italija (+1,1 milijun radnih mjesta) i Poljska (+1 milijun radnih mjesta) (Arto i sur., 2015.). U 2011. godini izvoz Europske Unije ostatku svijeta podržavali su 7,1 milijun radnih mjesta u Njemačkoj (što je 23% radnih mjesta podržanih izvozom u EU), 3,1 milijuna radnih mjesta u Italiji (10%) i 2,5 milijuna radnih mjesta u Francuskoj (8%) (Arto i sur., 2015). U 2011. godini, 50,6% radnih mjesta koje podržava izvoz EU ostatku svijeta bilo je u području prijevozne, trgovinske i industrije usluga, 15% u strojarstvu i industriji transportne opreme, 9,2% u ostaloj industriji nemetala i osnovnih metala te 9,1% u ostalim uslužnim industrijama (Arto i sur., 2015.).

5. SUVREMENI IZAZOVI INDUSTRIJE EU I GEOEKONOMSKI UTJECAJI

Unutar pojedinih država postoje regionalni sektoralni klasteri koje karakterizira njihova geografska blizina industrijskih sektora, njihovih dobavljača, pružatelja usluga i relevantnih istraživačkih organizacija. Stoga postoje slučajevi u kojima, iako određeni sektor nema veliki udio u bruto dodanoj vrijednosti neke države, on može biti od velike važnosti za lokalno tržište rada i stvaranje vrijednosti u specifičnoj regiji te države. Postoje veliki klasteri klasičnih industrija u područjima kao što su južna i zapadna Njemačka, sjeverna Italija, južna Engleska, dio Pariza i njegove okolice te na istoku Španjolske. Mlade industrije koje tek postepeno izrastaju iz svoje niše često karakteriziraju strukture regionalnih klastera (Heymann i Vetter, 2013.).

5.1. Analiza stupnja industrijalizacije zemalja članica EU

Nakon ekonomske krize 2008., vrijednost koju je generirala proizvodnja tadašnjih 27 zemalja članica EU drastično se smanjila u 2009. godini – za čak 19 % (Eurostat, 2021.c).

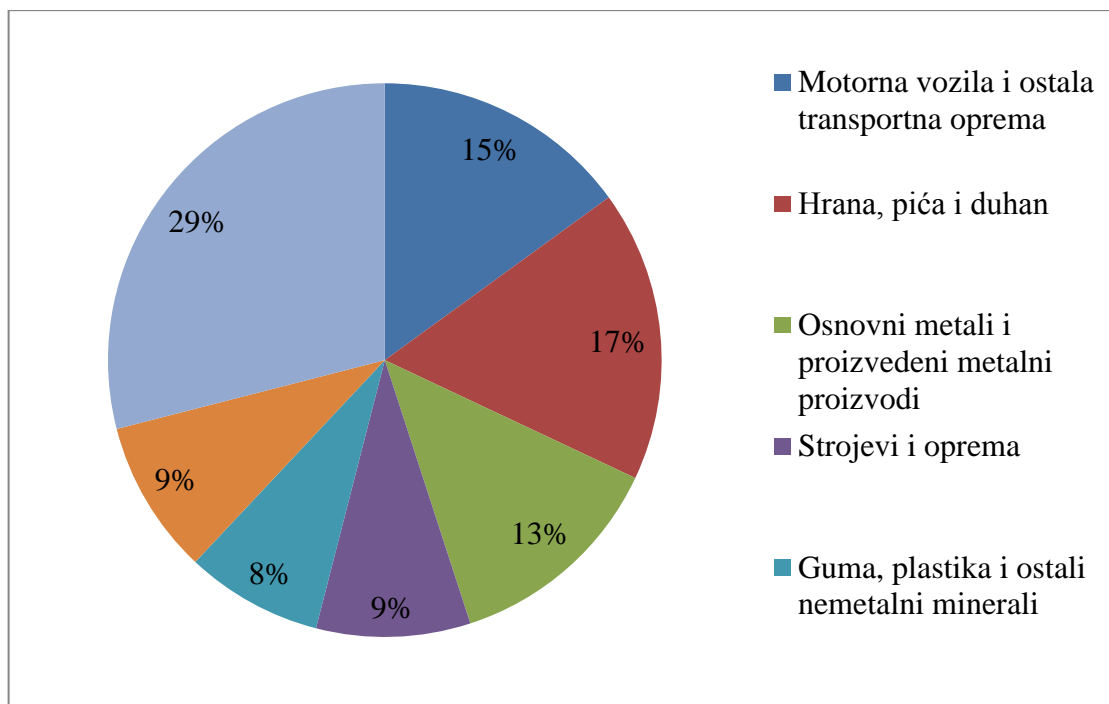
Ipak, već 2010. došlo je do preokreta te se vrijednost prodanih proizvoda povećala za 10% i ostala poprilično stabilna tijekom sljedećih 5 godina (Eurostat, 2021.c). Rezultati iz 2019. godine pokazuju stabilnost rasta proizvodnje, nakon potpunog oporavka i premašivanja razine iz 2009. godine (Eurostat, 2021.c). Ovaj rastući trend industrijske proizvodnje članica EU nastavio se i u 2019., najvećim dijelom zbog proizvodnje motornih vozila, prikolica i poluprikolica, ostale transportne opreme te hrane, pića i duhana (Eurostat, 2021.c).

Šest država članica generiralo je tri četvrtine vrijednosti prodanih proizvoda EU (77%) (Eurostat, 2021.c). Njemačka je zabilježila najveći rast vrijednosti prodanih proizvoda koji je bio jednak skoro 30% ukupne EU proizvodnje, a slijedila ju je Italija (17%), potom Francuska (12%), Španjolska (9%), Poljska (6%) i Nizozemska (3%) (Eurostat, 2021.c). Ostale države članice (njih 21) doprinijele su s manjim udjelima (do 3%) (Eurostat, 2021.c). U prerađivačkom sektoru Slovačka se ističe proizvodnjom motornih

vozila, prikolica, poluprikolica te ostale transportne opreme, koja je predstavljala 54% ukupne prodane proizvodnje te zemlje u 2019. godini (Eurostat, 2021.c). Udio u ovoj industriji iznosio je 33% za Mađarsku i 31% za Češku (Eurostat, 2021.c).

Ovi podaci pokazuju kako je proizvodnja motornih vozila i dodatne opreme ključna za cijelu Europu, a ne samo za njemačku industriju. Proizvodnja hrane, pića i duhanskih proizvoda činila je preko 44% vrijednosti prodanih proizvoda u Grčkoj, dok je u Nizozemskoj ovaj udio iznosio 31% (Eurostat, 2021.c). Nakon ove dvije zemlje, najveće udjele u ovoj industriji, s rasponom od 26 do 29%, imale su Hrvatska, Bugarska, Španjolska, Latvija i Litva (Eurostat, 2021.c). Suprotno ovim državama, Češka i Slovačka su najmanje specijalizirane države što se tiče prehrambene industrije te njihov udio prodane proizvode iznosi oko 9% za Češku i 5% za Slovačku (Eurostat, 2021.c). Vrijednost prodanih proizvoda zemalja EU koncentrirana je u četrnaest grupa proizvodne aktivnosti – od kojih je samo šest zaslužno za skoro tri četvrtine ukupne vrijednosti ostvarene prodajom (za razdoblje od 2009. do 2019. godine) (Eurostat, 2021.c). Na **grafičkom prikazu 6.** prikazana je vrijednost prodane proizvodnje u 2009. godini. Uspoređujući ove podatke s najnovijim podacima iz 2019. godine vidljivo je kako se struktura proizvodnje nije znatno promijenila, iako je vidljiv rast motornih vozila kao jedne od najvažnijih europskih industrija.

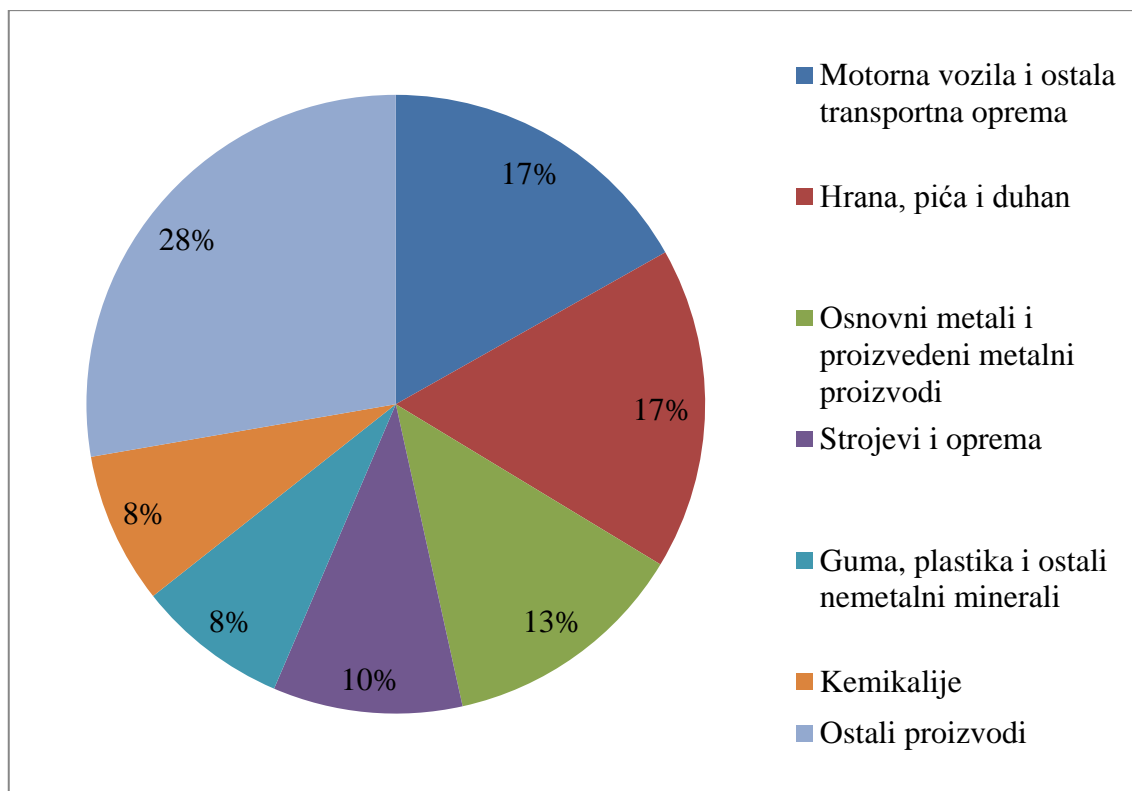
Grafički prikaz 6. Vrijednost prodane proizvodnje 2009. godine

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021.c

Sektori proizvodnje motornih vozila i ostale transportne opreme, proizvodnja hrane, pića i duhana, proizvodnja osnovnih i prerađenih metala zajedno su zaslužni za 46% vrijednosti prodane proizvodnje u 2019. godini (Eurostat, 2021.c).

Grafički prikaz 7. Vrijednost prodane proizvodnje 2019. godine

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021.b

Udio prodane vrijednosti ostalih prerađivačkih aktivnosti u EU porasla je između 14% i 45% u periodu od 2009. do 2019. godine (Eurostat, 2021.c). Ovi podaci ukazuju na to da postupno dolazi do diverzifikacije europske proizvodnje i postupnog raspršivanja udjela po sektorima europske industrije.

Gledajući sektore s manjim doprinosom, proizvodnja farmaceutskih proizvoda imala je najveći rast u 2019. godini – iznosio je 45% u usporedbi s vrijednošću prodane proizvodnje iz 2009. godine (Eurostat, 2021.c). Proizvodnja koksa i rafinirane nafte u istom vremenskom periodu imala je također iznimno visok rast od 35% (Eurostat, 2021.c). Između 2009. i 2019. godine, proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica bila je najdinamičnija među prvih pet proizvodnih aktivnosti (Eurostat, 2021.c). U vidu registrirane vrijednosti prodane proizvodnje, ova aktivnost imala je najveći rast u odnosu na 2009. godinu koji je iznosio 42% odnosno 288 milijardi eura (Eurostat, 2021.c). Proizvodnja prehrambenih proizvoda se, u tom istom vremenskom periodu, povećala za 24%, odnosno 163 milijarde eura (Eurostat, 2021.c).

Ukupna vrijednost prodanih proizvoda koju je generirala proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica u 2019. godini bila je 684 milijarde eura, što predstavlja 14% ukupne prodane proizvedene vrijednosti EU (Eurostat, 2021.c). U 2019. godini vrijednost u ovom sektoru povećala se za 73% u odnosu na 2009. godinu, iako je pala za 2% u odnosu na 2018. godinu (Eurostat, 2021.c). Proizvodnja motornih vozila iznosila je tri petine ove vrijednosti, odnosno 407 milijardi eura, dok je proizvodnja dijelova i dodataka, elektroničke opreme za motorna vozila te proizvodnja prikolica i poluprikolica predstavljala ostatak vrijednosti ovog sektora (Eurostat, 2021.c). Kroz petogodišnji period između 2009. i 2014. godine vrijednost prodane farmaceutske opreme kretala se između 17 i 22,5 milijardi eura (Eurostat, 2021.c). Kroz zadnjih 5 godina proizvodnja farmaceutske industrije ostala je na poprilično konstantnoj razini i iznosila je oko 23 milijarde eura u 2019. godini (Eurostat, 2021.c). Proizvodnja antibiotika pala je za 70% u 2010. godini te se više nego udvostručila u 2011., nakon čega se nastavila kretati umjerenim tempom i u 2019. godini je iznosila 3 milijarde eura (Eurostat, 2021.c). Vrijednost proizvodnje vitamina i provitamina bila je na najvećoj razini 2018., ali se skoro prepolovila 2019. godine (Eurostat, 2021.c). Antibiotici imaju udio od 13 % u ukupnoj farmaceutskoj proizvodnji, dok vitamini imaju udio od 9 % (Eurostat, 2021.c).

U državama članicama EU proizvedeno je preko 4 milijarde odjevnih artikala 2019. godine te je njihova vrijednost iznosila 35,7 milijardi eura (Eurostat, 2021.c). Proizvodnja ovih proizvoda povećala se za 16% od 2009. te je bila na svojoj najnižoj razini 2015. godine (Eurostat, 2021.c). Od tada je vrijednost prodaje rasla za više od 12% svake godine (Eurostat, 2021.c). Proizvodnja odjeće u Italiji zaslužna je za više od polovine proizvedene količine u EU – iznosila je preko 18 milijardi eura (Eurostat, 2021.c). Italija, Španjolska i Portugal ostale su na vrhu proizvodnje ovih proizvoda tijekom promatranog perioda, a slijede ih Rumunjska, Njemačka i Poljska. Ovih šest država zajedno je zaslužno za 82% proizvodnje odjevnih predmeta u EU (Eurostat, 2021.c).

5.2. Analiza odabranih indikatora ekonomskih i političkih sloboda značajnih za industriju

Kao što je prethodno spomenuto, EU ne propisuje (detaljno) industrijske politike pojedinih zemalja članica, kao ni mnoštvo ostalih zakona i propisa koji su ostavljeni zakonodavcima pojedinih EU članica – što znači da se u vidu indikatora ekonomskih i političkih sloboda EU ne može promatrati kao homogena cjelina, već indikatori pojedinih članica moraju promatrati pojedinačno ili, ako je moguće, jedna ili dvije zemlje mogu biti odabrane kao "predstavnice" pojedine regije (npr. istočne ili središnje Europe). U ovom dijelu rada bit će prezentirani relevantni podaci o ekonomskim i političkim slobodama u odabranim zemljama Unije, kako bi se što je jasnije moguće stvorila jasna slika o razini slobode u EU. Analizirani podaci sažeti su radi jednostavnosti, uzimajući u obzir opseg ovog rada.

Prema podacima iz istraživanja koje je provela zaklada Heritage (2021.), sve zemlje Europske unije spadaju u kategorije od 'slobodna' do 'umjereno slobodna'. Najslobodnija zemlja EU je Irska koja je također jedina EU članica koja je u ukupnom poretku ocijenjena kao 'slobodna', dok je među članicama najgore rangirana Grčka koja se nalazi na 96. mjestu u svijetu (Heritage, 2021.). Usporedbe radi, SAD se nalazi na 20. mjestu, dok je Kina na 109. mjestu i ocijenjena je kao 'većinom neslobodna' (Heritage, 2021.). 15 članica EU ocijenjeno je kao 'većinom slobodne', dok ih je 11 klasificirano kao 'umjereno slobodne' (Heritage, 2021.). Njemačka je najmnogoljudnija zemlja EU te je, kako je prikazano kroz ovaj rad, od iznimno velike važnosti za europsku industriju i gospodarstvo općenito. Prema sljedećim parametrima Njemačka je ovako ocijenjena (Heritage, 2021):

- Vlasnička prava – 78,8
- Porezno opterećenje – 60,4
- Sloboda poslovanja – 82,4
- Sloboda rada (radne snage) – 53,0

Njemačka ima visoku razinu zaštite vlasničkih prava (ocjena 78,8) te ima razvijen sustav zaštite intelektualnog vlasništva (Heritage, 2021.). Sudstvo Njemačke je nezavisno (69,8) te je istaknuta vladavina prava (Heritage, 2021.). Slučajevi korupcije su rijetki, a počinitelji u takvim slučajevima bivaju osuđeni i kažnjeni (Heritage, 2021.). Najviša stopa poreza na dohodak je 47,5% dok je stopa poreza na dobit 15,8% (iako efektivno ona iznosi preko 30% kada se uračunaju ostali porezi) (Heritage, 2021.). Sloboda poslovanja je na visokoj razini u Njemačkoj, iako je zadnjih nekoliko godina

došlo do blagog pada u ovom području (Heritage, 2021.). Radna snaga u Njemačkoj je visokokvalificirana, ali nizak natalitet i povećanje broja imigranata predstavljaju demografske izazove. Njemački zakoni o radu kompliciraju zapošljavanje i otpuštanje radnika Zanimljiva je činjenica kako je Njemačka, koju većina ljudi vidi kao naprednu zemlju u svim pogledima, ocijenjena kao "većinom neslobodna" što se tiče slobode rada (engl. *labor freedom*) – u ovom području ima ocjenu 53 (Heritage, 2021.). U području trgovinske slobode Njemačka je ocijenjena s 84/100, što je ocjena koju dijeli s ostalim članicama EU zbog trgovinskih sporazuma koji su na snazi u Uniji (Heritage, 2021.). Talijansko gospodarstvo je umjereno slobodno posljednjih godina, a njegov rast koči nesrazmjerno veliko vladino trošenje kojim se većinom podržavaju politički motivirani programi koji ne koriste ekonomskoj performansi zemlje (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Italija je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 75,7
- Porezno opterećenje – 58,1
- Sloboda poslovanja – 68,1
- Sloboda rada (radne snage) – 50,5

Vlasnička prava i ugovori zaštićeni su u Italiji (75,7), ali sporo sudstvo koči provođenje tih ugovora (Heritage, 2021). Pravni sustav Italije je nezgrapn i podložan političkom utjecaju. Prevelika birokracija usporava provođenje antikorupcijskih zakona. Uz to, korupcija i organizirani kriminal priječe ekonomski razvoj dijelova Italije unatoč naporu vlade (Heritage, 2021.). Najveća stopa poreza na dohodak je 43%, dok porez na dobit iznosi 24% (Heritage, 2021.). Vladino trošenje već treću godinu zaredom zauzima 48,7% BDP-a, a javni dug jednak je 134,8% BDP-a ove države (Heritage, 2021.). U vidu poreznog opterećenja, Italija ima ocjenu 58,1 i ocijenjena je kao 'većinom neslobodna' (Heritage, 2021.). Procesi pokretanja poduzeća i nabavljanja građevinske dozvole postali su duži i kompliciraniji. Novi propisi vezani uz poslovne ugovore smanjili su slobodu rada. Cijene većinom određuje tržište, osim u slučaju struje, prijevoza, lijekova, telekomunikacija, vode i plina. Što se tiče stranih ulaganja ne postoje nikakve restrikcije te je većina sektora ekonomije otvorena. Financijski sektor je stabilan (Heritage, 2021.).

Francusko gospodarstvo predvode turistička, prerađivačka i farmaceutska industrija. Vlada je djelomično ili potpuno privatizirala mnoga velika poduzeća ali i dalje ima veliku ulogu u sektorima energije, javnog prijevoza i obrane (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Francuska je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 82,2
- Porezno opterećenje – 50,7
- Sloboda poslovanja – 80,2
- Sloboda rada (radne snage) – 44,8

Vlasnička prava i ugovori su sigurni, ali je regulatorni okvir u području nekretnina kompliciran i neučinkovit. Zakoni štite intelektualno vlasništvo. Sudstvo je nezavisno te je na snazi vladavina zakona. Iako vlada aktivno promiče antikorupcijske zakone, korupcija je i dalje veliki problem u javnoj nabavi u sektorima kao što su javni radovi, obrana te u bilo kojim slučajevima gdje se susreću poslovni sektor i politika. Najveća stopa poreza na dohodak je 45%, dok je porez na dobit smanjen na 28% (Heritage, 2021.). Vladino trošenje iznosi 55,9% ukupnog BDP-a (Heritage, 2021.). Francuska ima zasluženu reputaciju zemlje koja poštuje prava vlasnika poduzeća, iako je pokretanje poslovnog pothvata i nabavljanje građevinske dozvole postalo dugotrajniji proces u 2021. godini (Heritage, 2021.). Francuski "pokret žutih prsluka" te tamošnji sindikati usporili su procese provođenja reforme rada. Vladini pokušaji smanjivanja velikog javnog sektora također su vrlo spori (Heritage, 2021.).

Španjolsko gospodarstvo je "umjereno slobodno". Kako bi opet postalo "većinom slobodno" kao što je bilo prije devet godina, potrebno je smanjiti veličinu i trošak državnog aparata te smanjiti javni dug (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Španjolska je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 76,4
- Porezno opterećenje – 61,7
- Sloboda poslovanja – 66,3
- Sloboda rada (radne snage) – 57,9

Vlasnička prava su zaštićena zakonom. Sudstvo je nezavisno, otvoreno i transparentno, iako ponekad preopterećeno i sporo. Slučajevi korupcije su često vezani za financiranje stranaka. Stopa poreza na dohodak je 45%, dok je porez na dobit 25% (Heritage, 2021.). Španjolska zaostaje za mnogim državama u razvoju poslovne slobode, nastavljajući negativan trend koji je počeo 2014. godine (Heritage, 2021.). Radna snaga države podijeljena je na radnike koji rade puno radno vrijeme i privremeno zaposlenih radnika što predstavlja ekonomski rizik. Većina sektora otvorena je za strane investicije te su kretanja kapitala liberalizirana. Stanje financijskog sektora se općenito kreće u pozitivnom smjeru (Heritage, 2021.).

Slovačko gospodarstvo je i dalje ocijenjeno kao "umjereno slobodno", ali se njegova ocjena smanjila u odnosu na prethodnu godinu. Kako bi došlo do zaokreta prema slobodnijoj zemlji, potrebna je reforma sudstva, smanjenje državnog trošenja te uklanjanje prepreka u tržištu rada (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Slovačka je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 71,5
- Porezno opterećenje – 78,4
- Sloboda poslovanja – 55,6
- Sloboda rada (radne snage) – 52,2

Pravni okvir prepoznaje i štiti vlasnička i ugovorna prava. Sudstvo je prema ustavu nezavisno, no sudci su podložni političkom pritisku, korupciji i zastrašivanju. Na sudske odluke se može čekati godinama. Korupcija je i dalje problem u prenapuhanom i netransparentnom birokratskom sustavu, pogotovo u javnoj nabavi. Maksimalna stopa poreza na dohodak je 25%, dok stopa poreza na dobit iznosi 21% (Heritage, 2021.).

Mađarsko gospodarstvo pokreću autoindustrija koja je zaslužna za niz godina neprekinutog rasta. Tamošnja vlada ima nacionalistički i populistički pristup ekonomiji što je donekle odvojilo Mađarsku od svojih susjeda (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Mađarska je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 65,6
- Porezno opterećenje – 83,6
- Sloboda poslovanja – 59,9
- Sloboda rada (radne snage) – 64,8

Svi građani imaju pravo na privatno vlasništvo i pokretanje privatnih poduzeća. U sustavu javne nabave potrebno je unaprijediti transparentnost, dok je implementacija antikorupcijskih zakona u nekim slučajevima nejednaka. Stopa poreza na dohodak iznosi 15%, dok je stopa poreza na dobit 9% (Heritage, 2021.). Postoji posebna vrsta poreznog opterećenja za banke, financijske tvrtke te tvrtke u energetskom sektoru. Poslovna sloboda u Mađarskoj je više-manje nepromijenjena, ali se relativna ocjena u ovom području smanjila zbog razvoja mnogih drugih država u ovom pogledu (Heritage, 2021.). Autoindustrija, koja je u Češkoj zaslužna za četvrtinu izvoza, pomogla je s nedavnim ekonomskim rastom u toj zemlji. Trgovinski odnosi s Kinom su u zadnje vrijeme oslabljeni nakon niza neriješenih sporova (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Češka je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 76,2
- Porezno opterećenje – 79,1
- Sloboda poslovanja – 68,8
- Sloboda rada (radne snage) – 77,1

Vlasnička prava u Češkoj su relativno dobro zaštićena. Sudstvo je nezavisno, ali sporo. Institucije uspješno rješavaju slučajeve korupcije i sličnih skandala. Maksimalna stopa poreza na dohodak povećana je na 22%, dok je standardna stopa poreza na dobit 19% (Heritage, 2021.). Vladino trošenje iznosi 40,2% ukupnog BDP-a (Heritage, 2021.). Proces pokretanja poslovanja i plaćanja poreza postao je kompliciraniji u odnosu na prethodne godine. Tijekom 2019. godine, kada je stopa nezaposlenosti pala ispod 3%, Češka je bila suočena s nedostatkom radne snage u autoindustriji koja je vitalan dio Češkog gospodarstva (Heritage, 2021.). Vlada je povećala subvencije za poljoprivredni sektor u 2020. godini (Heritage, 2021.). Vlada je smanjila birokratske barijere investiranju (Heritage, 2021.).

Godine 2021. Hrvatska je ostvarila rekordnu razinu slobode i ukupno je ocijenjena kao "umjereno slobodna" (Heritage, 2021.). Kako bi dodatno napredovala, vlada treba ubrzati implementaciju zakašnjelih paketa strukturalnih reformi kako bi se uspjela riješiti nekih neprofitnih državnih poduzeća te smanjiti javno trošenje. Također je potrebno unaprijediti sudstvo i zakone o radu (Heritage, 2021.). Prema sljedećim parametrima Hrvatska je ovako ocijenjena (Heritage, 2021.):

- Vlasnička prava – 68,4

- Porezno opterećenje – 79,0
- Sloboda poslovanja – 56,2
- Sloboda rada (radne snage) – 43,6

Vlasnička prava su uspostavljena i zaštićena, ali pravna dvosmislenost može biti smetnja nekim slučajevima. Percepcija građana o korupciji u Hrvatskoj je loša i postaje sve gora. Najveća stopa poreza na dohodak smanjena je na 36%, dok porez na dobit iznosi 18% (Heritage, 2021.). U usporedbi s ostatkom Europe, zapošljavanje i otpuštanje zaposlenika je skupo. Vlada nije ostvarila značajan pomak u smanjivanju subvencija i privatiziranju državnih tvrtki koje posluju s gubitkom (Heritage, 2021.).

Analizirajući velike industrijske zemlje zapadne Europe (Italija, Njemačka, Francuska i Španjolska), vidljivo je kako one imaju veću ocjenu zaštite vlasničkih prava od zemalja istočne Europe (uključujući Hrvatsku). Unatoč tome, ocjena slobode rada u zapadnim zemljama iznenađujuće je niska. Također iznenađuje činjenica kako zemlje istočne Europe imaju nešto bolje ocjene u području poreznog opterećenja. Razlike između pojedinih zemalja (i grupa europskih zemalja) nisu drastične, iako postoje znatne razlike. Može se zaključiti kako je problem odnosa ekonomskih sloboda i industrijskih aktivnosti puno kompleksniji te je potrebna puno dublja analiza kako bi se prikazale sve varijable koje određuju uspjeh industrije neke zemlje. U **tablici 1.** nalazi se objedinjeni prikaz odabranih zemalja članica EU i vrijednosti razmatranih indikatora. Vidljivo je kako 3 najrazvijenije zemlje (Njemačka, Italija i Francuska) imaju i najveću razinu zaštite vlasničkih prava, no svaka od ovih država ima izrazito nisku ocjenu slobode rada. Ove zemlje također imaju izrazito visoke porezne stope, što ih u ovom kontekstu čini manje slobodnima u odnosu na srednjeeuropske članice. Od promatranih indikatora Hrvatska ima najbolju ocjenu u području poreznog opterećenja u čemu je slična ostalim zemljama srednje Europe kao što su Češka i Slovačka. Od svih promatranih zemalja Hrvatska ima najgoru ocjenu u slobodi radne snage i slobodi poslovanja, što je najbolji pokazatelj neučinkovitosti hrvatske birokracije i limitirajućih zakonskih okvira.

Tablica 1. Indikatori u razmatranim zemljama

Varijable	Vlasnička	Porezno	Sloboda	Sloboda rada
Države	prava	opterećenje	poslovanja	(radne snage)
Njemačka	78,8	60,4	82,4	53,0
Italija	75,7	58,1	68,1	50,5
Francuska	82,2	50,7	80,2	44,8
Španjolska	76,4	61,7	66,3	57,9
Slovačka	71,5	78,4	55,6	52,2
Mađarska	65,6	83,6	59,9	64,8
Češka	76,2	79,1	68,8	77,1
Hrvatska	68,4	79,0	56,2	43,6

Izvor: vlastita izrada prema Heritage, 2021.

Postoji jasna veza između poboljšanja ekonomske slobode i ostvarivanja većeg ekonomskog rasta *per capita* (iako taj rast nije uvijek statistički vezan za industriju). Bez obzira na postojeću razinu ekonomskog razvoja, države mogu pojačati svoj ekonomski rast implementacijom mjera kojima bi se povećala sloboda kroz politike koje su usmjerene prema smanjivanju poreza, uređivanju regulatorne okoline, povećanju otvorenosti gospodarstva prema konkurenciji i uklanjanju korupcije. Stope siromaštva mnogo su manje u zemljama s višim razinama ekonomske slobode (Gwartney i sur., 2020.).

Istraživanje koje je provela zaklada Heritage (2021.) pokazalo je kako su države koje održavaju visoke razine ekonomske slobode otpornije na krize jer koriste sustav slobodnog tržišta kako bi stvorile ekonomski rast, bolju alokaciju resursa, stvaranje nove vrijednosti i inovaciju. Nažalost, neke od mjera koje su poduzete kao odgovor na pandemiju krše ekonomsku slobodu te samim time ekonomski razvoj i prosperitet. Političari ne mogu jednostavno povratiti ovaj prosperitet velikim državnim trošenjem nakon učinjene štete. Kako bi došlo do ekonomskog oporavka, izvanredne vladine ovlasti ne smiju kršiti ekonomske slobode (Heritage, 2021.).

5.3. Pretpostavke reindustrijalizacije zemalja članica EU

Europska Komisija je identificirala četiri primarna područja u kojima je potrebno djelovati kako bi se povećao udio industrije u europskoj ekonomiji (Heymann i Vetter, 2013.). Prema Heymannu i Vetteru (2013.), to su:

- ulaganja u nove tehnologije,
- poboljšanje jedinstvenog tržišta za dobra,
- poboljšanje pristupa financijama za mala i srednja poduzeća,
- više ulaganja u ljudski kapital.

Ulaganje u nove tehnologije: ovo uključuje tehnologije *zelene*, ekološki prihvatljive proizvodnje i motornih vozila, goriva i kemikalije na biološkoj osnovi, inteligentne mreže i ključne tehnologije kao što su mikroelektronika, nanoelektronika, industrijska biotehnologija i dr. Tržišta za ove tehnologije će stvoriti nesrazmjerno jak rast u dugoročju. Komisija je predložila državama članicama da unaprijede svoj marketing i korištenje ovih tehnologija (Heymann i Vetter, 2013.). Komisija planira osigurati da u budućnosti standardi za nove proizvode budu brže osmišljeni i prihvaćeni na međunarodnoj razini te planira potaknuti javno-privatna partnerstva (Europska komisija, 2020)..

Poboljšano jedinstveno tržište za dobra: uz pojednostavljivanje zakonskog okvira, Komisija planira efektivnije integrirati dobra u područje obrane i sigurnosti jedinstvenog tržišta. Komisija je također predstavila plan mjera usmjerenih ka poticanju poduzetništva te, posebice, promoviranju poduzetničkog obrazovanja. Nadalje, mala i srednja poduzeća će primiti bolju podršku u zaštiti svog intelektualnog vlasništva u ne-europskim državama (Heymann i Vetter, 2013.).

Poboljšani pristup financijama za mala i srednja poduzeća očituje se kroz povećanje kreditne sposobnosti Europske investicijske banke, kako bi se ostvario ovaj cilj. Uz to, Komisija je postavila internetski portal koji daje tvrtkama informacije o financijskim opcijama koje su dostupne pod EU programima (EIB, 2016.).

Reindustrijalizacija Europe ne znači nužno financiranje velikih projekata u infrastrukturi ili održavanje osnovnih proizvodnih djelatnosti (eng. *core manufacturing activities*), kao što su zrakoplovstvo ili automobilska industrija. Umjesto toga, značajnu

ulogu u konkurentnosti europske industrije imaju poslovne usluge (eng. KIBS – *knowledge intensive business services*) kao što su inženjerstvo, tehničko savjetovanje i slično. Temeljenje industrijske politike na prerađivačkom sektoru moglo bi biti zavaravajuće ili u najbolju ruku nedovoljno (Savona, 2018.).

Visokoobrazovana radna snaga (i/ili vješta radna snaga) ključan je faktor za bilo koju državu koja želi dosljedno razvijati visokokvalitetne i inovativne proizvode i usluge. U slučaju industrije ovo se odnosi ne samo na inženjere i ostale diplomante visokih učilišta, već i na majstore obrtnike, tehničare i slične radnike. U skladu s tim, primarni politički cilj ne bi trebao biti što veći broj studenata na fakultetima i sveučilištima (Heymann i Vetter, 2013.). Umjesto toga, političari bi trebali razmatrati kakve vrste obuke i obrazovanja mogu na najbolji način pripremiti mlade ljude za njihova buduća radna mjesta. U nekim državama fokus bi trebao biti na poboljšavanju ponude obrazovanja srednje razine (srednja stručna sprema) i naukovanja, zajedno s prilikama za nastavljanje profesionalnog razvoja. Iznimno uspješan sustav strukovnog obrazovanja kakav imaju Njemačka, Austrija, Danska ili Švicarska mogao bi također koristiti drugim državama koje žele smanjiti nezaposlenost među mladima (Solga i sur., 2014.).

6. ZAKLJUČAK

Iako su ubrzani razvoj tehnologije i niže cijene rada i kapitala u inozemstvu uzrokovale pad industrijske proizvodnje u EU te zaokret prema sektoru usluga i digitalizaciji, postaje jasno kako je industrija vitalan dio skoro svake europske države te Europske Unije kao cjeline. Digitalizacija je u određenoj mjeri "izgurala" industrijske djelatnosti, no ona ne može biti okosnica gospodarstva Unije. U predvidivoj budućnosti tehnologija će i dalje biti presudna za industrijski napredak te će s njezinim razvitkom dolaziti do određene mjere neusklađenosti ponude i potražnje za vještinama i znanjima na tržištu rada. Iz ovog razloga jedan od glavnih ciljeva zakonodavaca EU mora biti poboljšanje komunikacije između privatnih poduzeća i obrazovnih ustanova. Europska komisija identificirala je niz područja koja sežu od zaštite okoliša do socijalne uključenosti te ulaže sredstva u svaki aspekt okoline u kojoj se razvija industrija EU – čak i u one dijelove u kojima je svjetski lider – kako bi ojačala svoj položaj na svjetskom tržištu. Europske tvrtke ulažu velike količine novca u istraživanje i razvoj, čime ostvaruju uvjete za kontinuirani rast u najunosnijim industrijskim djelatnostima te stvaranje dobro plaćenih radnih mjesta. Unatoč tome, produktivnost rada već godinama stagnira te i dalje predstavlja veliku prepreku planiranoj reinudstrijalizaciji zemalja Unije. Uzroci ovog problema nisu u potpunosti jasni.

Institucije pojedinih europskih zemalja su na razini najrazvijenijih zemalja svijeta. Ipak, postoje značajne razlike od jednog gospodarstva do drugog. Iako ekonomski razvijene, zemlje zapadne i središnje Europe imaju velikih problema s birokracijom, pogotovo pri otpuštanju i zapošljavanju novih radnika. Također postoji problem visokog poreznog opterećenja u većini razvijenih europskih država koji priječi razvoj poduzetništva. Reindustrijalizacija ovisi o mnoštvu čimbenika među kojim je teško izdvojiti jedan kao najvažniji. Potrebno je stvarati bolju poslovnu okolinu, razvijati ljudski kapital, ulagati u nove tehnologije te u isto vrijeme štititi ekološke i socijalne ciljeve.

Industrijska politika, iako sve popularnija, ne smije postati sinonim za plansku proizvodnju, već bi trebala usmjeravati gospodarstvo ka ekološki prihvatljivim i društveno poželjnim djelatnostima koje su kompatibilne s idejom održivog razvoja.

Europa se ne može cjenovno natjecati s rastućim gospodarstvima. Konkurentnost Europe mora biti bazirana na istraživanju, inovacijama, vještinama i visokim ekološkim standardima. Političari EU moraju kreirati zakone koji stimuliraju, ili barem ne ometaju privatne investicije. Jedna od osnovnih smjernica za kreiranje plodnije industrijske okoline je smanjenje poreznog opterećenja na radnike, odnosno premještanje dijela poreznog tereta na najveće zagađivače okoliša.

Kako bi se ostvario potencijal jedinstvenog tržišta EU, potrebno je kvalitetnije integrirati infrastrukturne mreže, kao i pojednostaviti uredbe i zakone čija bi zadaća prvenstveno trebala biti omogućivanje nesmetanog poslovanja europskih tvrtki, a ne planska proizvodnja nalik zastarjelim socijalističkim sustavima.

LITERATURA

1. Aghion, P. ; Boulanger, J.; Cohen, E. (2011). Rethinking industrial policy. Bruegel policy brief, Iss. 4., Dostupno na: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/pb_2011-04_final.pdf [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
2. Alajbeg, D.; Bubaš, Z.; Šonje, V. (2012). The efficient market hypothesis: problems with interpretations of empirical tests // Financial theory and practice, Vol. 36 (1); pp. 53-72 doi:10.3326/fintp.36.1.3
3. Arto I., Rueda-Cantuche, J.M., Amores, A. F., Dietzenbacher, E., Sousa, N., Montinari and Markandya, A. (2015). *EU Exports to the World: Effects on Employment and Income*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
4. Bauer, P.; Fedotenkov, I.; Genty, A., Hallak, I.; Harasztosi, P.; Martinez Turegano, D.; Nguyen, D.; Preziosi, N.; Rincon-Aznar, A. Sanchez Martinez, M. (2020). Productivity in Europe. Trends and drivers in a service-based economy. Trends and drivers in a service-based economy, EUR 30076 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-10610-4, doi:10.2760/469079, JRC119785.
5. Boyle, M. J. (2020). Market failure. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/m/marketfailure.asp> [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
6. Bughin, J.; Windhagen, E.; Smit, S.; Mischke, J.; Sjatil, P. E. ; Gurich, B. (2019). Innovation in Europe: Changing the game to regain a competitive edge. McKinsey Global Institute, Dostupno na: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/innovation/reviving%20innovation%20in%20europe/mgi-innovation-in-europe-discussion-paper-oct2019-vf.ashx> [pristupljeno: 13. 9. 2021.]
7. Cepparulo, A. ; Mourre, G. (2020): How & How Much? The Growth-Friendliness of Public Spending Through the Lens. European economy, Discussion paper 132, Europska komisija, Luxemburg. doi:10.2765/520727
8. Cincera, M.; Frietsch, R.; Leijten, J.; Montalvo, C.; Pelle, A.; Rammer, C.; Renda, A.; Schubert, T.; Veugelers, R. (2015). The Impact of Horizon 2020 on Innovation in Europe. Dostupno na:

- <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2015/number/1/article/the-impact-of-horizon-2020-on-innovation-in-europe.html> [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
9. Dhéret, C. (2016). Supporting Europe's new phase of re-industrialisation. *Ekonomiaz. Revistavasca de Economía, Gobierno Vasco / Eusko Jaurlaritza / Basque Government*, Vol. 89(01), pp. 118-141.
10. Dietsche, E. (2017). New industrial policy and the extractive industries. Dostupno na: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/Publications/Working-paper/PDF/wp2017-161.pdf> [pristupljeno: 2. 9. 2021.]
11. Dilger, R. J. (2016). *The European Union's Small Business Act: A Different Approach*. Congressional Research Service. Dostupno na: https://www.everycrsreport.com/files/20160901_R44084_c891d74ba1775b060c93beb1bf68c0687d2388f5.pdf [pristupljeno: 2. 9. 2021.]
12. Europska investicijska banka (EIB). (2016). Financing SMEs to drive economic growth. Dostupno na: https://www.eib.org/attachments/thematic/financing_smes_en.pdf [pristupljeno: 2. 9. 2021.]
13. Europska komisija. (2014). *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija*. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:52019DC0640> [pristupljeno: 10. 6. 2021.]
14. Europska komisija. (2016). EUROPEAN SEMESTER THEMATIC FACTSHEET SERVICES. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-semester_thematic_factsheet_services_en.pdf [pristupljeno: 13. 9. 2021.]
15. Europska komisija. (2019). Fact Sheet — Germany - 2019 SBA Fact Sheet Dostupno na: <https://ec.europa.eu › renditions › native> [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
16. Europska komisija. (2020). Communication from the Commission to the European parliament, the European council, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions. A New Industrial Strategy for Europe. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-industrial-strategy-march-2020_en.pdf [pristupljeno: 2. 9. 2021.]

17. Europska središnja banka. (2012). Competitiveness and external imbalances within the EURO AREA. Dostupno na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp139.pdf> [pristupljeno: 13. 9. 2021.]
18. Eurostat. (2020). R&D expenditure in the EU at 2.19% of GDP in 2019. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20201127-1> [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
19. Eurostat. (2021.a) *Intra-EU trade in goods – main features*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Intra-EU_trade_in_goods_-_main_features [pristupljeno: 28. 6. 2021.]
20. Eurostat. (2021.b). *Extra-EU trade in goods*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Extra-EU_trade_in_goods [pristupljeno: 30. 6. 2021.]
21. Eurostat. (2021.c). *Industrial production statistics*, Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Industrial_production_statistics&oldid=528442 [pristupljeno: 28. 6. 2021.]
22. Fransen, L. ; del Bufalo, G. ; Reviglio, E. (2018). Boosting Investment in Social Infrastructure in Europe: Report of the High-Level Task Force on Investing in Social Infrastructure in Europe. European economy, Discussion paper 74, Europska komisija, Luxemburg. doi:10.2765/794497
23. Gereffi, G. (2015). Global value chains, development and emerging economies. Dostupno na: <https://www.unido.org/api/opentext/documents/download/9924327/unido-file-9924327> [pristupljeno: 2. 9. 2021.]
24. Grassano, N., Hernandez Guevara, H., Tuebke, A., Amoroso, S., Dosso, M., Georgakaki, A. and Pasimeni, F., The 2020 EU Industrial R&D Investment Scoreboard, EUR 30519 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-27418-6, doi:10.2760/203793, JRC123317.
25. Greenwald, B., Stiglitz, J. E. (1986). Externalities in Economies with Imperfect Information and Incomplete Markets. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 101(2), pp. 229–264.

26. Gwartney, J.; Lawson, R.; Hall, J.; Murphy, R. (2020). *Economic Freedom of the World: 2020 Annual Report*. Fraser Institute.
27. Gyorffi, M. (2017). *EU Industrial Policy*, Policy Department for Economic and Scientific Policy, European Parliament
28. Hawkins, J.; Turner, P. (2000). Managing foreign debt and liquidity risks in emerging economies: an overview. BIS Policy Papers. 3-59.
29. Hegyi, F.B. and Prota, F., *Assessing Smart Specialisation: Monitoring and Evaluation Systems*, EUR 30654 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-32592-5, doi:10.2760/443642, JRC123734.
30. Heritage. (2021). *Index of economic freedom*. Dostupno na: <https://www.heritage.org/index/> [pristupljeno: 30. 6. 2021.]
31. Heymann, E., Vetter, S. (2013). *Europe's re-industrialisation: The gulf between aspiration and reality*. DB Research, dostupno na: https://www.dbresearch.com/PROD/RPS_EN-PROD/Europe%27s_re-industrialisation%3A_The_gulf_between_as/RPS_EN_DOC_VIEW.calias?rwnode=PROD0000000000435631&ProdCollection=PROD0000000000444501 [pristupljeno: 10. 6. 2016.]
32. Lütkenhorst, W. (2019). Industrial policy is not just about picking winners. Dostupno na: <https://www.ft.com/content/9a6568a2-4f15-11e9-9c76-bf4a0ce37d49> [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
33. McCann, P., & Ortega-Argilés, R. (2013). Smart Specialization, Regional Growth and Applications to European Union Cohesion Policy. *Regional Studies*, 49(8), 1291–1302. doi:10.1080/00343404.2013.799769
34. Mrak, M.; Richter, S.; Szemler, T. (2015). Cohesion Policy as a Function of the EU Budget A Perspective from CEE Member States. Dostupno na: <https://wiiw.ac.at/cohesion-policy-as-a-function-of-the-eu-budget-a-perspective-from-the-ceemember-states-dlp-3625.pdf> [pristupljeno: 2. 9. 2021.]
35. Neufeind, M.; Priesmeier, C. (2020). A New Productivity Strategy for Europe. Dostupno na: http://aei.pitt.edu/103237/1/BST_PB_IW_E03lay.pdf [pristupljeno: 13. 9. 2021.]
36. OECD. (2020). OECD investment policy responses to COVID-19. Dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-investment-policy-responses-to-covid-19-4be0254d/> [pristupljeno: 13. 9. 2021.]

37. Pellegrin, J., Giorgetti, M. L., Jensen, C., Bolognini, A. (2015). *EU Industrial Policy: Assessment of Recent Developments and Recommendations for Future Policies*. European Parliament.
38. Pettinger, T. (2017). The economics of discrimination. Dostupno na: <https://www.economicshelp.org/blog/26086/concepts/the-economics-of-discrimination/> [pristupljeno: 26. 8. 2021.]
39. Rodrik, D. (2008). Industrial policy: don't ask why, ask how. *Middle East Development Journal*, Demo Issue, pp.1–29
40. Rueda-Cantuche, J. M., Sousa, Nb, Andreoni, V., Arto, I. (2012). *Jedinstveno tržište kao pokretač rasta zaposlenosti kroz vanjsku trgovinu*, Zajednički istraživački centar, Sevilla.
41. Savona, M. (2018). *Industrial policy for a European industrial renaissance. A few reflections*. University of Sussex, Velika Britanija
42. Solga, H.; Protsch, P.; Ebner, C.; Brzinsky-Fay, C. (2014). The German vocational education and training system: Its institutional configuration, strengths, and challenges, WZB Discussion Paper, No. SP I 2014-502, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin
43. Stiglitz, J.E. (2017). Industrial Policy, Learning, and Development. *The Practice of Industrial Policy: Government-Business Coordination in Africa and East Asia*, OxfordUniversityPress
44. Stojčić, N., Aralica, Z. (2017). Choosing Right from Wrong: Industrial Policy and (De) industrialization in Central and Eastern Europe', Radni materijali EIZ-a, (3), str. 5-36. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/185077> [pristupljeno: 16.06.2021.]
45. Stojčić, N., Bačić, K., Aralica, Z. (2016). Is Creative Economy in Croatia a Myth or Reality? Some Evidence on the Impact of Creativity on Regional Economic Growth. *Croatian Economic Survey*, Vol. 18 (2), pp. 113-138
46. UNCTAD (2018). Creative economy outlook: Trends in international trade in creative industries 2002–2015; Country profiles 2005–2014. Dostupno na: https://unctad.org/system/files/official-document/ditcted2018d3_en.pdf [pristupljeno: 2. 9. 2021.]
47. UNCTAD (2020). World Investment Report., United Nations, Geneva. Dostupno na: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2020> [pristupljeno: 13. 9. 2021.]

48. Zelenika, R. (1998). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka
49. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog rada*. Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka

POPIS SLIKA

Slika 1. Usporenje rasta produktivnosti za EU28.....22

POPIS TABLICA

Tablica 1. Indikatori u razmatranim zemljama.....	42
---	----

POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA

Grafički prikaz 1. Ulaganja u četiri najznačajnija sektora za istraživanje i razvoj.....	19
Grafički prikaz 2. Uvozna performansa 2010. godine.....	27
Grafički prikaz 3. Uvozna performansa 2020. godine.....	27
Grafički prikaz 4. Izvozna performansa 2010. godine.....	28
Grafički prikaz 5. Izvozna performansa 2020. godine.....	29
Grafički prikaz 6. Vrijednost prodane proizvodnje 2009. godine.....	33
Grafički prikaz 7. Vrijednost prodane proizvodnje 2019. godine.....	34